

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Rozdíl v hodnotách Romů a majoritní populace

The difference in the values of the Roma and the majority population

Vypracovala: Petra Vostráková

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Mrhálek Tomáš, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, dne 7. července 2023

Podpis

Poděkování

Velké poděkování patří Mgr. Tomáši Mrhálkovi, Ph.D. za cenné rady, konzultace a vždy ochotný přístup při vedení mé bakalářské práce. Díky patří i všem respondentům, kteří se zapojili do výzkumu. V neposlední řadě děkuji své rodině a mým nejbližším za psychickou podporu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá lidskými hodnotami ve spojení s romskými ženami. Hlavním cílem teoretické části je představit různá pojetí hodnot a hodnotových orientací, se zaměřením na významné autory v tomto tématu, jako je Hofstede a Schwartz. Hlavním cílem empirické části práce je zjistit rozdíly v hodnotové orientaci romských žen a žen z majority. Empirická část se také zabývá rozdíly v hodnotách mezi muži a ženami v České republice, rozdíly v hodnotách mezi romskými ženami podle dosaženého vzdělání a práce popisuje pořadí preference hodnot u Romek. Ke sběru dat byl použit Schwartzův 21 položkový PVQ dotazník a kontrolní data byla získána z European Social Survey (ESS). Byly zjištěny rozdíly v rámci hodnotové orientace ve všech zmíněných částech.

Klíčová slova: Hodnoty, Romské ženy, PVQ

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with human values and Roma women. The main goal of the theoretical part is to present different conceptions of values and value orientations, focusing on important authors in this topic, such as Hofstede and Schwartz. The main goal of the empirical part of the thesis is to find out the differences in the value orientation of Roma and majority women. The empirical part also deals with the differences in values between men and women in the Czech Republic, the differences in values between Roma women according to their educational attainment and the thesis describes the order of preference of values among Roma women. Schwartz's 21-item PVQ questionnaire was used to collect data and control data was obtained from the European Social Survey (ESS). Differences in value orientation were found in all mentioned sections.

Key words: Values, Roma Women, PVQ

Obsah

ABSTRAKT	4
ABSTRACT	5
ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Hodnotové orientace	10
1.1 Hodnoty.....	10
1.1.1 Vznik a činitele hodnot.....	11
1.2 Dělení hodnot.....	12
1.3 Hodnotové orientace.....	12
1.4 Hodnoty dle G. Hofstedeho.....	13
1.5 Hodnoty dle S. Schwartzze.....	16
1.5.1 Hodnotové typy.....	16
1.5.2 Hodnotové dimenze a orientace S. Schwartzze.....	18
2 Romové v České republice	21
2.1 Historický původ Romů.....	21
2.2 Historie Romů na území České republiky.....	21
2.3 Romské ženy.....	22
2.3.1 Postavení romské ženy v historii.....	22
2.3.2 Postavení romské ženy v současnosti.....	23
2.4 Hodnoty u Romů.....	24
EMPIRICKÁ ČÁST	26
3 Metodika a cíle výzkumu	27
3.1 Výzkumný cíl.....	27
3.2 Výzkumné otázky.....	27
3.3 Výzkumné metody.....	27
3.4 Sběr dat.....	27

3.5	Výzkumný soubor	28
3.6	Analýza dat.....	28
4	Výsledky	29
4.1	Shrnutí výsledků.....	41
5	Diskuze	42
5.1	Limity práce	45
5.2	Uplatnitelnost práce	45
6	Závěr.....	46
7	Seznam tabulek a grafů	47
8	Literatura.....	48

ÚVOD

Hodnoty a celý lidský hodnotový systém, jsou důležité pro motivaci a nahlížení jedince či společnosti na realitu. Přesto nejsou u Romů dostupné informace o jejich hodnotových preferencích a z tohoto důvodu je záměrem práce na souboru romských žen zjistit dle Schwartzova 21 položkového PVQ dotazníku jejich hodnotové preference a následně je porovnat s komparativní skupinou žen z české majority.

První část bakalářské práce – teoretická část, představuje nejdříve hodnoty, definice hodnot, vznik hodnot, dále dělení hodnot a hodnotové orientace. Hodnotové teorii dle S.H. Schwartze je věnováno v první kapitole teoretické části nejvíce pozornosti, protože jeho teorie hodnot je pro tuto práci klíčová. Další kapitola teoretické části se věnuje původu romského obyvatelstva, historii Romů na území České republiky, postavení romských žen v minulosti a současnosti a hodnotám u Romů.

Druhá část bakalářské práce – empirická část, se věnuje zjišťování rozdílů v hodnotových orientacích mezi romskými ženami a majoritními ženami v České republice. Obsahuje popis výzkumného cíle, výzkumné metody, popis sběru dat a výzkumného souboru. Následně jsou předneseny zjištěné výsledky propojené s dosavadní literaturou a s již provedenými publikovanými výzkumy.

Výsledky práce mohou být užitečné pro oblast sociální práce, lepší porozumění této skupině a dále může sloužit jako podklad a inspirace pro další výzkumy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Hodnotové orientace

1.1 Hodnoty

Jako jeden z klíčových pojmů, nejen společenských věd už od jejich počátku, ale i této bakalářské práce, je pojem hodnota. Podle Nakonečného (2000) se hodnoty a jejich hierarchie vytváří již v období primární socializace dítěte a odvíjí se od hodnot sociálního prostředí. Nicméně v současné době stále chybí obecná teorie o hodnotách i ucelenější koncepce dílčích aspektů hodnot a hodnocení. Hodnoty zkoumalo a popisovalo v minulosti mnoho autorů, a tudíž existuje značná terminologická různorodost i mnoho pojetí hodnot (Cakirpaloglu, 2004).

Kučerová (1996, s. 65) definuje hodnoty takto: *„Mluvíme-li o hodnotách, máme na mysli buď všechno, co přináší uspokojení, co uspokojuje naše potřeby a zájmy nebo máme na mysli hodnoty v užším slova smyslu, základní kulturní kategorie, které odpovídají našim vyšším tendencím, normám a ideálům, zvláště sociálním, mravním a estetickým.“*

Rot (1968) uvádí, že hodnoty představují systém získaných dispozic člověka konat nebo směřovat k cíli v souladu s žádoucností, kterou určují podmínky existence. Schwartz a Bilsky (1987) definují dále hodnoty jako koncepty a přesvědčení o žádoucích cílech a žádoucím chování, které vede k těmto cílům.

Schwartz (2012) říká, pokud je pro nás něco hodnotou, znamená to, že je to pro nás určitým způsobem důležité. Jde o situace nebo stavy, kterých bychom chtěli dosáhnout. Hodnoty reprezentují základní přesvědčení o tom, co je správné a nesprávné, co je cenné a co není, a co by mělo být prioritou v životě. Tyto přesvědčení jsou pro jedince důležité, protože ovlivňují rozhodování, chování a celkové vnímání světa.

Cakirpaloglu (2004, s. 405) vymezuje hodnoty z funkčního hlediska, a to: *„Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.“* Ve zjednodušenější verzi, hodnoty představují pojetí člověka o tom, co je dobré a co zlé.

Dle Hofstedeho (2005) jsou hodnoty jádrem celé naší kultury, definuje je jako všeobecné tendence dávat přednost určitým stavům skutečnosti před jiným. Hodnoty neboli také pocity mají kladnou a zápornou stranu. Rozlišují například dobré od zlého, špinavé od čistého, nebezpečné od bezpečného, zakázané od povoleného, morální vůči nemorálnímu, nepřirozené vůči přirozenému a iracionálního vůči racionálnímu.

Někteří teoretici považují hodnoty za kritéria, která lidé používají k hodnocení jednání, lidí a událostí. Když přemýšlíme o svých hodnotách, myslíme na to, co je pro nás v životě důležité (např. bezpečí, nezávislost, moudrost, úspěch, laskavost, potěšení). Každý z nás zastává řadu hodnot s různým stupněm důležitosti. Pro jednoho člověka může být určitá hodnota velmi důležitá, ale pro jiného nedůležitá (Schwartz, 2006).

Shoda ohledně nejužitečnějšího způsobu konceptualizace základních hodnot vznikala postupně od 50. let 20. století. Hlavní rysy pojetí základních hodnot implicitně obsažené v pracích mnoha teoretiků a výzkumníků můžeme shrnout následovně:

- Hodnoty jsou přesvědčení. Jsou to však přesvědčení neoddělitelně spjatá s emocemi, nikoli objektivní ideje.
- Hodnoty jsou motivačním konstruktem. Odkazují na žádoucí cíle, kterých se lidé snaží dosáhnout.
- Hodnoty přesahují konkrétní jednání a situace. Jsou to abstraktní cíle. Abstraktní povaha hodnot je odlišuje od pojmů, jako jsou normy a postoje, které se obvykle vztahují ke konkrétním činům, objektům nebo situacím.
- Hodnoty jsou vodítkem pro výběr nebo hodnocení činností, lidí a událostí. To znamená, že hodnoty slouží jako normy nebo kritéria.
- Hodnoty jsou seřazeny podle vzájemné důležitosti. Hodnoty lidí tvoří uspořádaný systém hodnotových priorit, které je charakterizují jako jedince. Tento hierarchický rys hodnot je také odlišuje od norem a postojů (Schwartz, 2006).

1.1.1 Vznik a činitelé hodnot

Lidé nejsou na rozdíl od zvířat vybaveni při narození pro život dostatečně. Hodnoty a naše přesvědčení si osvojujeme již velmi časně. V našem vnímavém období, jež trvá deset až dvanáct let, si rychle vstřebáváme nezbytné informace z našeho okolí a v tomto období vzniká také systém hodnot. Do vzniku musíme zařadit historické, sociální a individuální determinanty, jejichž interakce dále určuje vztah jedince k realitě. Ty ovlivňují tvoření hodnot, osvojení, integraci a jejich stabilizaci. Do historických podmínek se řadí kultura, kulturní dědictví a tradice. Mezi sociální činitele patří primární rodina, kde je zdůrazněno především mezigenerační předávání hodnot, kdy děti přijímají hodnoty rodičů za své. Dále sociální původ, zájmy příslušné sociální skupiny, styl života aj. Mezi individuální charakteristiky patří vlastní subjektivní prožívání a aktivní pozice jedince v procesu tvoření hodnot (Cakirpaloglu, 2004; Hofstede, 2005).

1.2 Dělení hodnot

Hodnoty je možné dělit několika různými způsoby. Např. Kučerová (1996) ve své publikaci uvádí dělení hodnot na přírodní, sociální, duchovní a civilizační. **Přírodní hodnoty** vycházejí z biologických potřeb člověka a shodují se s potřebami všech ostatních živočišných druhů. Přírodní hodnoty mají tendenci rozvinout a zachovat život u jedince i živočišného druhu. **Sociální hodnoty** vychází z potřeby člověka mezilidského kontaktu a vztahů. Dále také ke vztahu k sobě v sociálním kontextu. Důležitá je zde potřeba člověka být milován, milovat, sdílet s ostatními svůj život, družít se apod. Patří sem také potřeba úspěchu a uznání. Podmínkou společenské organizace a také jejím výsledkem jsou **hodnoty civilizační**. Formovaly se od pravěkých národů, až po dnešní státy a kulturu. Jsou podmínkou i výsledkem organizace společnosti. Spousta (1995) říká, že mezi civilizační hodnoty patří užitek, kolektivní zkušenost, ekonomie společnosti, nezávislost na přírodě, komfort a kulturnost. Mezi **duchovní hodnoty** patří vzdělanost, rozvoj intelektu, významy pravdivosti, tvůrčí sebeuvědomění a sebevyjádření, úsilí postihnout smysl věcí, plnost života, etické a estetické, tvořivá práce, tvorba a citové bohatství. Důležitá je zde také integrace sebe sama i světa okolo nás (Kučerová, 1996).

1.3 Hodnotové orientace

Hodnotové orientace můžeme definovat jednoduše jako soustavu hodnot. Tedy jako subjektivní systém ucelených hodnot člověka, který si prosazuje, podle kterého se řídí, věří mu a projevuje se téměř ve všech aspektech jeho života (Strmiska, 2017).

Spranger (dle Řičan, 2006) uvádí ve své teorii 6 typů, podle toho, jaké hodnoty vyznávají. Patří sem typ teoretický, ekonomický, náboženský, sociální, estetický a politický. **Teoretický typ** zastává racionální, empirický, kritický přístup k životu. Zajímá se o vědu a filozofii. Jeho cíl je hledání pravdy, touží po poznání. Prožívání je neosobní. Pro **Ekonomický typ** je nejdůležitější pragmatičnost, praktičnost a zisk. Cílem je vydělávání peněz, obhajoba vlastní existence, vnější efekt a blahobyt. **Náboženský typ** směřuje k duchovním hodnotám a porozumění světu jako jednomu celku. Hledá jednotu a vyšší smysl. Cílem je překonávání sebe sama. **Sociální typ** preferuje především lásku ke druhým. Je zaměřen na druhé lidi, je empatický. Cílem je konat dobro. **Estetický typ** oceňuje krásu a dokonalost. Cílem je hledání harmonie. Pro tento typ je typické odtržení od reality a vnímání světa po svém. **Politický typ** usiluje o moc, dominanci a vliv. Jeho cílem je ovládnutí druhých.

Moriss (dle Kohoutek, 1998), dělí hodnotovou orientaci na 3 základní typy či cesty, a to **Prométheovskou**, při níž se člověk snaží o ovládnutí ostatních a světa a přetvoření jej k lepšímu, dále **Dionýskou**, kde se člověk snaží o aktuální naplnění přání a potřeb, oddávání se prožitkům života a slasti v přítomném okamžiku. Třetí orientace je **Buddhistická**, při níž se člověk snaží o ovládnutí sebe samotného. Cílem je překonání světských a hédonistických prožitků, překonání touhy po moci a touhy po věčné nesmrtelnosti.

1.4 Hodnoty dle G. Hofstedeho

Geert Hofstede je považován za jednoho z nejdůležitějších autorů pojednávajících o mezikulturní analýze. Na základě svých mezinárodních výzkumů v různých zemích a kulturách, popisuje pět základních dimenzí, které byly označeny jako vzdálenost moci, individualismus vs. kolektivismus, vyhýbání se nejistotě, maskulinita vs. feminita a dlouhodobá a krátkodobá orientace. Hofstede (2005) popisuje jednotlivé dimenze následovně:

Vzdálenost moci vychází z nerovnosti ve společnosti. Je definována jako určitý „rozsah“ v němž méně mocní členové institucí a organizací v dané zemi přijímají a předpokládají to, že moc není rozdělena rovnoměrně. Země se značně liší v tom, jakým způsobem se v nich zachází s nerovností. Byli zkoumáni zaměstnanci, kteří měli stejnou pozici v práci, ale pocházeli z různých zemí. Výsledky výzkumů vzdálenosti moci v různých zemích nás informují o vztahu závislosti v zemi. V zemích, kde je malá vzdálenost moci, je závislost podřízených na vedoucích omezena. Emoční vzdálenost mezi nimi není velká a probíhá mezi nimi komunikace, kde není těžké pro podřízeného s nadřízeným nesouhlasit a odporovat mu. V zemích s velkou vzdáleností moci je emoční vzdálenost mezi podřízeným a nadřízeným velká. Podřízení zpravidla souhlasí s nadřízenými a příliš se na ně neobracejí. V této studii vyšlo, že nejvyšší vzdálenost moci vykazují země jako Malajsie a Slovensko, a naopak nejnižší v Izraeli a Rakousku.

V dimenzi **Individualismus vs kolektivismus**, přísluší individualismus společnostem, v nichž jsou svazky neboli vztahy mezi jedinci volné, v nichž se každý stará sám o sebe a své nejbližší. Oproti tomu kolektivismus náleží společnostem, v nichž lidé žijí po celý svůj život. Jsou integrováni do soudržných skupin, které své členy chrání odměnou za jejich věrnost. V rámci studie vyšly jako nejvíce individualistické země vyšly Austrálie a USA. Naopak nejvíce kolektivistickými zeměmi vyšly Guatemala, Ekvádor a Panama.

Vyhýbání se nejistotě je definováno jako „stupeň“, jenž popisuje, jak moc se příslušníci určité kultury bojí neznámých situací a nejistoty. Stupeň určuje mimo jiné, jak moc lidé vyžadují kontrolu nad situacemi, předvídatelnost a pravidla. Celé lidstvo se musí nějak vyrovnat s tím, že budoucnost je nejistá a my nevíme, co nás čeká. Každá společnost se s tím vyrovnává svými způsoby, mezi něž patří např.: náboženství, technika nebo právo. Pocity nejistoty jsou do určité míry subjektivní, avšak mohou být také sdílené s ostatními členy téže společnosti. Mezi zeměmi s nejvyšším skórem vyhýbání se nejistotě vyšly Řecko, Portugalsko nebo Japonsko. Nejnižší skóre mají Singapur a Jamajka. Mezi zeměmi s nízkým skóre je taktéž Velká Británie. Autor zmiňuje, že ve společnostech s nižší potřebou vyhýbání se nejistotě jsou častěji požívány stimulační látky, jako čaj nebo káva a ve společnostech, které vyžadují kontrolu nad situacemi a vyšší jistotu naopak uklidňující látky jako alkohol.

Další dimenze je **Maskulinita vs. feminita**. Každá společnost má určité činnosti, přímo nevztahující se k udržení rodu. To, které aktivity náleží jakému pohlaví, se ve společnostech značně liší. Nejvíce jsou tyto rozdíly vidět v poměrném zastoupení žen a mužů v některých profesích. Například v Japonsku neexistují prakticky ženy v manažerských pozicích, naopak na Filipínách nebo v Thajsku je to běžné. V Rusku převažují ženy mezi lékaři, v Pákistánu jsou písaři pouze muži atd. V maskulinních společnostech je kladen důraz na úspěch sílu a asertivitu. Rodové role jsou jasně odlišené. Ve femininní společnosti se tyto role překrývají a je kladen důraz na jemnost a solidaritu. Slovensko a Japonsko vyšly v této studii jako nejvíce maskulinní společnosti. Naopak nejméně maskulinní, tedy femininní společnosti, jsou Švédsko a Norsko.

Pátá dimenze **Dlouhodobá vs. krátkodobá orientace** vyjadřuje na jedné straně dynamickou orientaci na budoucnost a na druhé straně statickou orientaci na přítomnost a minulost. Dlouhodobě orientované společnosti se zaměřují na budoucí odměny, a to především vytrvalostí a šetrností. Krátkodobě orientované společnosti pěstují ctnosti týkající se minulosti a současnosti, zaměřují se na tradice. Jako nejvíce dlouhodobě orientované země se umístila Čína, Tchajwan a Japonsko. Na opačné straně stojí země jako Pákistán a Česká republika. (Hofstede, 2005)

Česká republika vs. Indie

Z historického hlediska pochází Romové a jejich kultura z Indie (viz. kapitola 2.1), proto je vhodné srovnání indické a české společnosti. Dle nástroje pro srovnávání zemí Hofstede Insights (2023) má Česká republika v dimenzi **vzdálenost moci** skóre 57

a Indie 77. Ačkoli má Česko značně méně, obě země mají vcelku vysoké skóre, je zde přijímána hierarchická společnost a to, že každý má své místo bez dalšího většího zdůvodňování. V dimenzi **individualismu** má Česká republika skóre 58, což znamená, že se řadí spíše k individualistické společnosti. Indie se skórem 48 je uprostřed dimenze a má tedy individualistické i kolektivistické rysy. V dimenzi **maskulinity vs. feminity** mají obě země téměř stejné skóre, Česká republika 57 a Indie 56. Řadí se tedy obě dvě spíše k maskulinním společnostem. Oproti tomu, v dimenzi **vyhýbání se nejistotě** jsou mezi zeměmi značné rozdíly. Česká republika se skórem 74 vykazuje vysokou míru vyhýbání se nejistotě a potřebu pravidel. Indie se skórem 40 má v této dimenzi hodnotu nižší. V Indii nemusí být nic dokonalé a jít přesně podle plánu. Se skórem 70 má česká společnost v dimenzi **dlouhodobé orientace** vysokou hodnotu. Při dosahování výsledků se tedy zaměřuje na vytrvalost, šetrnost a dlouhodobější investice. U indické společnosti se středním skórem 51 se nedá přesně určit dominantní preference v této dimenzi.

Romové vs. Česká populace dle Hofstedeho mezinárodního dotazníku VSM

Dlabal (2006) provedl výzkum kulturních dimenzí romského etnika v České republice v porovnání s českým etnikem. Výzkumu se zúčastnilo 42 Romů a 41 příslušníků české populace. Výsledné indexové hodnoty nejsou porovnány s výsledky jiných zemí, a tak musí být porovnávány pouze v rámci vzájemného vztahu. V dimenzi **vzdálenost moci** dosáhli Češi i Romové přibližně stejného výsledku 48. U Romů může být vyšší odstup od moci souviset s tím, že v historickém kontextu stál vždy v čele romské společnosti muž. Romové s výsledkem 69 se řadí mezi **kolektivistické** společnosti, oproti tomu Češi s výsledkem 84 spíše k **individualistickým**. Romové s indexem 31 se řadí mezi více **maskulinní** společnosti, než Češi s indexem 21. V romské společnosti se stále více předpokládá, že žena bude v domácnosti a muž obstarávat materiální zajištění rodiny zvenčí. V dimenzi **vyhýbání se nejistotě** vykazují Romové s výsledkem 73 menší strach z nejistoty a neznámých situací, než Češi s výsledkem 84. Romové tedy spíše považují nejistotu jako součást života. V poslední dimenzi **krátkodobá vs. dlouhodobá orientace**, vyšla romská společnost s výsledkem 14, oproti české společnosti s výsledkem 25, jako silněji orientována na přítomnost, což nejspíše souvisí s kočovným životem v minulosti. Preferují tedy okamžité výsledky. Z výzkumu tedy vyplývá, že Romové i Češi mají stejný odstup od moci. Romská společnost je však více kolektivistická, maskulinní, méně se vyhýbá nejistotě a je krátkodoběji orientována než většinová společnost v České republice.

1.5 Hodnoty dle S. Schwartze

Shalom Schwartz se snažil nalézt strukturu hodnot, jenž bude všeobecně platná pro všechny kultury, lišící se pouze průměrnou relativní důležitostí podle toho, jaký důraz jim budou jednotlivci přikládat. Snažil se o celostní pojetí hodnot, jenž lze kategorizovat do vyšších kategorií a výsledky lze přenášet napříč mezi kulturami. Jeho hodnotový koncept je založen na individualistickém přístupu. Schwartz navázal na práce předchozích sociálních psychologů, jako Rokeache (1973) a vytvořil tyto hodnotové portréty na základě širokého srovnávání hodnot v různých kulturách a společnostech po celém světě. Portréty byly testovány a používány v řadě výzkumů na různých populacích a v různých oblastech (Řeháková, 2005). Schwartz a Bilsky (1987) testovali hodnotové portréty na vzorku 2000 lidí z 20 zemí a zjistili, že hodnotové preference byly podobné napříč kulturami, liší se pouze v závislosti na kulturních a sociálních faktorech. Vzniklo tak 10 hlavních hodnotových univerzálních typů.

Deset motivačně odlišných základních hodnot je odvozeno ze tří základních lidských potřeb: biologické potřeby, potřeb koordinované sociální interakce a aspirace různých skupin na přežití (neboli blahobytu skupin). Tyto potřeby sahají od individuálních až po kolektivní. Hodnoty tak vyjadřují autonomii a jedinečnost subjektu, přičemž se vztahují i ke vztahům jedince s ostatními. Teorie jako rámcový princip tvrdí, že jedinci chápou sami sebe a své místo a roli ve světě z hlediska hodnot (Schwartz, 2006).

1.5.1 Hodnotové typy

Schwartz (1992), jehož teorie hodnot je pro tuto bakalářskou práci klíčová, identifikuje deset motivačně odlišných hodnotových orientací, které uznávají lidé ve všech kulturách. Schwartz také specifikuje dynamiku konfliktů a kongruenci mezi těmito hodnotami. Cílem teorie je být sjednocující teorií pro oblast lidské motivace, způsobem uspořádání různých potřeb, motivů a cílů navržených jinými teoriemi. Tyto typy jsou dále rozděleny do čtyř kategorií (viz níže). Typy se dělí na:

1. **Moc.** Hodnota moci odkazuje na touhu po kontrole a dominanci nad druhými. Jednotlivci, kteří si cení této hodnoty, usilují o úspěch, společenské postavení, prestiž, kontrolu a dominanci nad lidmi a zdroji. Hodnota moci zdůrazňuje tedy snahu, dosažení a udržení společenské úcty (např. autorita, bohatství).

2. **Sebeurčení.** Sebeurčení se týká touhy po autonomii a nezávislosti. Cílem lidí, kteří si cení této hodnoty je svoboda jednání, myšlení, kreativita, zvědavost, osobní růst a samostatnost. Lidé cenící si této hodnoty usilují o možnost a volbu vlastních cílů.
3. **Universalismus.** Tato hodnota zahrnuje touhu po spravedlnosti, toleranci, pochopení, rovnosti a ochraně všech lidí a přírody. Lidé, kteří si cení této hodnoty, usilují o společný prospěch a humanitární zájmy. Odvodit ji lze z potřeby přežití, kdy odmítání jiných a odlišných jedinců vede ke konfliktům ohrožujícím život a absence ochrany přírodních zdrojů důležitých k životu, vede k jejich ztrátě.
4. **Benevolence.** Tato hodnota zahrnuje touhu po ochraně a péči o druhé. Lidé, cenící si této hodnoty, usilují o zlepšení světa a ochranu slabších. Narozdíl od universalismu (viz výše), se benevolence soustřeďuje na blaho lidí, se kterými jsme v každodenním kontaktu nebo s nimiž se často setkáváme. Jedná se o odpouštějící, vstřícný, loajální, čestný a dobrovolný zájem o blízké. Vychází ze základního lidského požadavku o dobré a bezproblémové fungování skupiny.
5. **Tradice.** Tato hodnota zahrnuje touhu po respektu a tradici, touhu po zvycích a způsobech, jakými se různé věci v minulosti dělaly. Lidé, kteří si cení této hodnoty, usilují o ochranu rodiny, společenských institucí, náboženství a konkrétní kultury. Skupiny lidí, cenících si tradice, často sdílejí svá přesvědčení, symboly a praktiky, reprezentující jejich sdílenou zkušenost, mohou mít podobu náboženských rituálů. Zřejmě vychází z vyjádření jedinečnosti skupiny a možné záruky jejího přežití.
6. **Konformita.** Konformita se týká touhy být součástí skupiny, přijetí společenských norem. Patří sem nevybočování svým chováním či názory ze skupiny. Lidé, kteří si cení této hodnoty, usilují o udržení společenských vztahů a harmonie. Tento typ je založen na tom, že jakékoli vybočení či narušení skupiny by mohlo ohrozit její hladké fungování a tím ztížit život jedinců ve skupině nebo jej ohrozit.
7. **Hédonismus.** Hédonismus zahrnuje touhu po vlastním uspokojení a radosti. Lidé, kteří si cení této hodnoty, usilují o zábavu, vzrušení a shovívavost. Hodnotový typ vychází z uspokojení potřeby organismu po požitku a slasti.
8. **Úspěch.** Tato hodnota odkazuje na touhu po výkonu, osobním úspěchu a uznání. Lidé, kteří si cení této hodnoty, usilují o dosažení osobních cílů a získání ocenění svých kompetencí posuzovaných v rámci společenských standardů. Hodnota vychází z předpokladu, že pro přežití jednotlivců je potřebný kompetentní výkon.

9. **Bezpečnost.** Bezpečnost se týká touhy po stabilitě, jistotě a ochraně před nebezpečím. Zahrnuje nejen bezpečí vlastní osoby, ale i bezpečí vztahů a společnosti. Lidé, kteří si cení této hodnoty, usilují o ochranu a zabezpečení svého prostředí. Některé hodnoty bezpečnosti slouží individuální potřebám a jiné potřebám širší společnosti (např. národní bezpečnost). Tento typ pramenní ze základních individuálních a skupinových potřeb.
10. **Stimulace.** Tato hodnota zahrnuje odvahu, dobrodružství, změnu a různorodost. Lidé, cenící si této hodnoty, vyhledávají ve svém životě novost, vzrušení a různé životní výzvy. Hodnota stimulace vychází pravděpodobně z potřeb organismu pro stimulaci a rozmanitost. Jedná spíše o pozitivní úroveň aktivace než o ohrožující (Schwarz, 1992; Řeháková, 2005).

Těchto deset hodnot je proti sobě postaveno ve Schwartzově kruhovém modelu (viz níže Obrázek 1) v opozici. Čím více jsou hodnoty kompatibilní, tím blíže k sobě mají. Čím více jsou si navzájem v rozporu, tím jsou vzdálenější, např. stimulace je v rozporu s konformitou a tradicí, úspěch je v rozporu benevolencí, protože sledování vlastních zájmů má tendenci bránit akcím, které jsou ku prospěchu ostatních jedinců apod. (Schwartz, 2012).

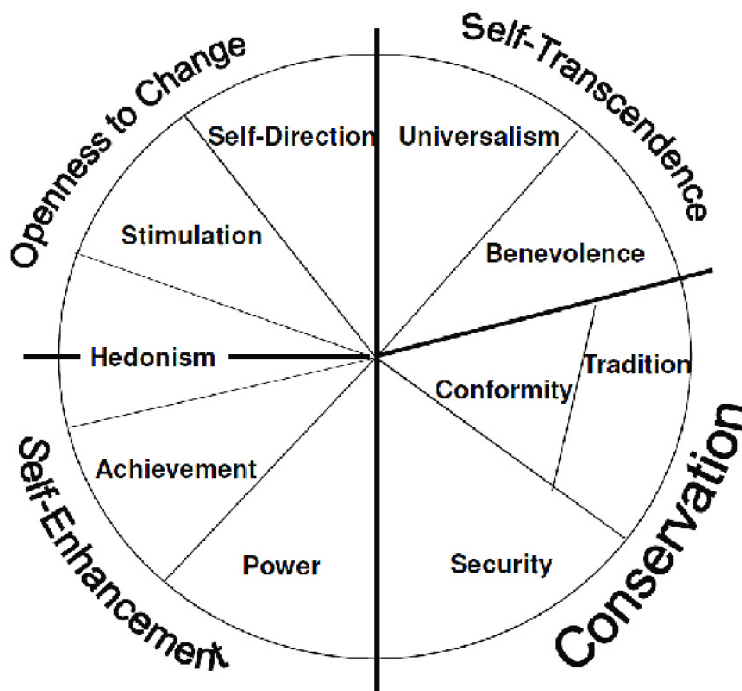
1.5.2 Hodnotové dimenze a orientace S. Schwartze

Kromě toho, že teorie hodnot identifikuje deset motivačně odlišných základních hodnot, vysvětluje strukturální aspekt hodnot, a to dynamické vztahy mezi nimi (Schwartz, 2006).

Schwartz kategorizuje hodnoty do 10 hodnotových typů (viz výše), které jsou uspořádány na dvou dimenzích. První dimenze je ochota přijmout změnu vs. potřeba zachovat status quo, druhá dimenze je orientace na soběstačnost vs. sociální vazby. Tyto dimenze spolu tvoří čtyři základní hodnotové orientace: konzervatismus, otevřenost ke změně, sebetranscendenci (sociální vztahy) a sebezdokonalování (Řeháková, 2005).

Obrázek 1

Schwartzův hodnotový model

(Schwartz & Sagie, 2000)

Dimenze jsou podrobněji znázorněny na Obrázku 1. Zobrazení hodnot uspořádaných podle dvou bipolárních dimenzí umožňuje shrnout protiklady mezi konkurenčními hodnotami. V první dimenzi, kde jsou proti sobě postavené sebezdokonalování a sebetranscendence, leží proti sobě v kontrastu na jedné straně hodnoty sledující především vlastní zájmy (moc, úspěch), zatímco universalismus a benevolence jsou orientovány na zájmy a blaho druhých. Druhá dimenze, což je otevřenost ke změně versus konzervatismus, zachycuje konflikt mezi hodnotami, které zdůrazňují nezávislost myšlení, jednání a pocitů a připravenost na změnu (sebeřízení, stimulace) a hodnoty, které zdůrazňují řád, sebeomezení, uchování minulosti a odolnost vůči změnám (bezpečnost, konformita, tradice). Hédonismus obsahuje prvky jak otevřenosti ke změně, tak sebezdokonalování (Schwartz, 2012; Řeháková, 2005).

Muži vs. Ženy

Raudenská (2018) zpracovala výsledky European Social Survey (dále jen ESS) z roku 2014, kde porovnává rozdíly mezi ženami a muži jak v České republice, tak i v ČR vůči ostatním zemím. Napříč různými kulturami muži preferují více hodnoty jako moc, úspěch, stimulace a samostatnost. Oproti tomu ženy jsou více orientovány konformismus,

benevolenci, bezpečí a tradice. Ve východní Evropě ženy preferují konzervativní hodnoty více než ženy v ostatních zemích Evropy. V Polsku, Česku a Španělsku jsou ženy nejvíce konzervativní, v severských zemích, Německu a Nizozemsku jsou ženy nejvíce otevřené změnám. Orientaci na úspěch vykazují nejvíce ženy z Česka, Maďarska, Polska a Slovenska. Podobné výsledky přinesl výzkum adolescentních dívek a chlapců ze Slovenska, jehož se zúčastnilo celkem 335 respondentů s průměrným věkem 16 let. Dívky dosáhly vyššího skóre v hodnotových typech universalismus a sebeurčení, a v dimenzi sebepřesahu a otevřenosti ke změnám (Hamranová & Šramová, 2022).

Hodnoty a věk

Již Mannheim (1952) ve své teorii kohort jedinců, zmiňuje, že mezi hodnotami a věkem je rozdíl, který se postupně mění. Jedinci vyrůstající ve stejné době a stejné sociální skupině mají často podobné životní postoje a hodnoty. V hodnotových postojích tedy existují značné mezigenerační rozdíly, které se mění postupně rychleji s moderní zrychlující se dobou. Roudenská (2018) zmiňuje ve svém článku, že v Česku preferují jedinci do 35 let věku více hédonismus, samostatnost, moc a úspěch, naopak jsou méně orientovaní na benevolenci a konzervatismus. Jedinci starší 55 let v české populaci jsou dle očekávání orientovaní více na tradiční hodnoty a benevolenci. Obecně s narůstajícím věkem se u člověka více objevuje preference hodnot jako konzervatismus, tradice a orientace na druhé. Ustupuje orientace na hodnoty jako úspěch a moc, což souvisí se stabilní zaměstnáním a případně založením rodiny. Tyto hodnoty se výrazněji mění s narůstajícím věkem především u mužů. U žen dochází ke změnám v průběhu života pomaleji a méně (Schwartz & Rubel, 2005).

2 Romové v České republice

2.1 Historický původ Romů

Na začátek je důležité zmínit, že studium Romů a jejich historie je omezena absencí vlastních psaných pramenů. Většina historických materiálů k tomuto tématu pochází od majority, a tudíž mohou být Romové popsáni negativněji (Kaleja & Knejp, 2009).

Za všeobecně uznávanou pravlast Romů je území dnešní Indie. Toto zjištění pramenní z poloviny osmnáctého století, kdy si poprvé uherský pastor István Váli všiml lingvistické podobnosti mezi indickými studenty, kteří studovali na univerzitě v Leidenu, v níž působil, a uherskými Romy (Fraser, 1998). Romský jazyk tedy patří do skupiny tzv. indoevropských jazyků (Nečas, 1999). Následnými výzkumy bylo označeno jako pravlast Romů území v Indii, přesněji území Rádžastánu a Panžábu (Manuš, 1998, dle Kaleja & Knejp, 2009). Důvody opuštění tohoto území a jeho přesné časové vymezení, se však v různých studiích rozcházejí. Jak zmiňuje Pavelčíková (2012), první vlny romských migrantů začaly do Evropy pronikat na přelomu prvního a druhého tisíciletí našeho letopočtu. Nejčastěji se uvádí, že jejich cesta, byla přes jihozápadní Asii do Řecka a dále do střední Evropy. Nicméně, cest mohlo být více a zmiňuje se i putování přes Kavkaz, severní Afriku či Blízký Východ.

2.2 Historie Romů na území České republiky

Jak uvádí Davidová (2004), první zmínky o Romech na našem území můžeme nalézt v Dalimilově kronice, která pochází ze 14. století. Romové se téměř vždy nacházeli na okraji společnosti. V roce 1472, byli exkomunikováni z církve. Za vlády Ferdinanda I., v šestnáctém století, byly vydány mandáty, které vypovídaly Romy z Českého království. Leopold I. dokonce v roce 1697 ustanovil beztrestným zabít Roma. V historii bychom podobných příkladů našli mnoho. Za vlády Marie Terezie a Josefa II. však došlo ke změně, ti se oproti svým předchůdcům snažili Romy násilně asimilovat. Bylo například zakázáno mluvit romských jazykem a kočovné kmeny byli nuceni se usadit, což mělo za výsledek, že spousta Romů se usadilo na Moravě, ale v Čechách kočovali dále. Tento pokus se tedy nesešel s velkým úspěchem.

Tyto ne zcela úspěšné asimilační pokusy pokračovaly i za období první republiky (Nečas, 1999), avšak největší genocida Romů přišla za II. světové války, kdy byly bráni

podobně jako Židé a posílání do různých pracovních táborů. Z tehdejšího Československa přežilo holocaust pouze 583 Romů (Kajanová & Urban, 2015).

Po II. světové válce, migrovala velká část romských obyvatel ze Slovenska do Česka, důvodem byla pravděpodobně tamní špatná sociální, ekonomická a politická situace. Následovalo velké sčítání romského obyvatelstva v Česku a na Slovensku. Za totalitního režimu se uskutečnila další vlna násilné asimilace Romů, která ať už byla více či méně úspěšná, zanechala na současném romském obyvatelstvu nemalé negativní následky. Je zajímavé zmínit, že téměř veškeré rozhodování o romském obyvatelstvu probíhalo, až na období mezi roky 1969–1973, kdy měl důležitou úlohu Svaz Cikánů – Romů, vždy bez romského obyvatelstva (Davidová, 1995). Nicméně, i přes současné zlepšení situace romského obyvatelstva v Česku, ať už celkové asimilace, sociální situace atd., je tato minorita u nás stále jednou z nejméně přijímaných.

2.3 Romské ženy

2.3.1 Postavení romské ženy v historii

Dle Davidové (1995), bylo postavení ženy v romské rodině donedávna ještě velmi nízké. Žena byla považována mužem za méněcennou a hodící se převážně k tomu, aby rodila děti, vychovávala děti, milovala svého muže a obstarávala domácnost. Muž byl tradičně považován za pána rodiny a ostatní členové, včetně jeho ženy, ho museli poslouchat a ctít ho. Často se objevovalo ze strany muže k ženě ponižující chování. Nižší byla také kulturní úroveň Romek. Žlnayová (1996) dále zmiňuje, že žena dávala toto svoje podřadné postavení najevo i navenek, a to tím, že chodila na veřejnosti zpravidla za mužem. Při oslavách a dalších různých společenských událostech seděli muži spolu, zpívali, popíjeli a ženy měly mezi ně vstup zakázán. Davidová (1995) uvádí, že tento zvyk se u některých Romů dochoval i do současnosti, po přestěhování z osady do města.

Ačkoli se může z pohledu majority zdát, že výše zmíněné postavení ženy bylo velmi diskriminující, Davidová (2004) zmiňuje, že dívky byly na tuto úlohu připravovány od dětství.

Sňatky a partnerství probíhaly u romských žen dříve než u neromské populace a vdávaly se za muže, kterého jim vybrali zpravidla jejich rodiče (Jakoubek, 2008). Dívky se vdávaly často už ve 13–14 letech a měly také brzy děti, aby se neřeklo, že je žena neplodná, což by byla pro ni velká ostuda a žádný muž by ji nemohl milovat. Vzdát

se dítěte bylo absolutně nemyslitelné, v případě, že se o dítě žena nemohla postarat, starali se o něj jiní členové širší rodiny nebo jej vzali za své (Davidová, 1995; Žlnayová, 1996). Podle tradičních romských zvyklostí a pověr, se v době těhotenství, žena nesměla podívat například na žabu nebo hada a sahat na kočky a psy (Lacková, 2015). Pokud žena nerodila, muž měl právo ji opustit, protože rodina bez dětí byla dle tehdejších tradicí ostatním pouze pro smích (Žlnayová, 1996). Výchova dětí byla bylo rozdělena v rámci mužských a ženských rolí, muž se více věnoval synům a žena dcerám. Jak zmiňuje Lacková (2015), žena tajně doufala, že její první potomek bude dívka, aby ji pomáhala s domácností a výchovou sourozenců. Dívky byly zapojovány do chodu domácnosti již od útlého věku. Do výchovy dcer, otec zasáhl, až když bylo nutné dceru potrestat a matka si nevěděla rady (Davidová, 1995).

Pro vdanou ženu bylo typické, že veškerý chod rodiny obstarávala ona, v případě, že bylo něco v domácnosti zanedbáváno, bylo to připisováno pouze ženě. Muž udělal podle dřívějšího tradičního myšlení tu chybu, že byl na manželku málo přísný. Žena musela svému muži projevovat úctu a pokoru. Dalším obvyklým chováním v partnerském či manželském svazku Romů, je typická žárlivost mužů a s tím spojená otázka nevěry, což platí ve větší či menší míře i v současnosti. V případě muže, je nevěra akceptovatelná, v případě ženy, však nikoli (Budilová, 2009). Výstižný je výrok romského muže v Davidové (1995): „*Já můžu mít frajerek třeba padesát, ale žena ani jednoho. Kdybych jen trochu něco slyšel, hned bych ji poslal pryč. Může vyprávět s druhým, může i tancovat, ale jen tak*“ (s. 105). S výše zmíněnou žárlivostí souvisí také fyzické násilí na ženě, které bylo v minulosti u romské minority běžné a znamenalo dokonce, že muž svou ženu miluje. Žárlivost mezi mužem a ženou je však chápána též jako projev lásky (Žlnayová, 1996).

Ve stáří byly ženy často považovány za jakési čarodějnice, které měly schopnost provádět různá magická kouzla, léčit ostatním nemoci a prožívaly ve společnosti váženost a úctu (Davidová, 1995).

2.3.2 Postavení romské ženy v současnosti

Zvyšující se gramotnost, emancipace romských žen a vliv majoritní společnosti, mohly v tomto ohledu zapříčinit, že se situace Romek začala postupně měnit (Davidová, 1995; Žlnayová, 1996).

Ačkoli situace gramotnosti se mění, tak otázka vzdělání není pro romské ženy stále úplně jednoduchá. Rodina, ženy ve vzdělání často nepodporuje a stále je zachován zažitý vzorec, že žena by se měla věnovat hlavně domácnosti a rodit děti (Němec, Gulová & Štěpařová, 1989), což platí někde dodnes. Ve městech je však v tomto ohledu těžší se uživit, matka je často nucena chodit do práce, přesto je veškerá výchova dětí jen na ní, i to může být jeden z důvodů, proč se dnes romské děti ocitají v dětských domovech, (Žlnayová, 1996), což by bylo v minulosti nepřijatelné. U romských žen je nicméně stále patrná podřízenost vůči muži, což může být viditelné právě třeba tím, že ženy často tráví veškerý svůj volný čas staráním se o domácnost a děti (Davidová, 2004).

Toto téma taktéž shrnuje výzkum „*Současné postavení romské ženy v rodině a ve společnosti*“ (Lidová et al., 2015). Výzkum byl realizován v průběhu let 2013-2015. Základní výzkumný soubor tvoří 30 Romů a 30 Romek. Studie zjistila, že, postavení romských žen se oproti minulosti z velké části změnilo. Ženy se dle výzkumu vdávají nejčastěji ve věku 18–19 let, a to z důvodu lásky nebo těhotenství. V rodině už nepanuje tolik nadvláda muže a obraz rodiny se začíná pomalu přibližovat hierarchii rodiny v majoritní společnosti. Ženy už nejsou nuceny se podřizovat ve všech rozhodnutích muži a prožívají emancipaci. V rodině se postupně stávají muž a žena sobě rovnými. Romky už v současnosti hledají nezávislost i mimo rodinu, i když je současně stále patrná podřízenost muži. Žena také rodinu často finančně zabezpečuje, chodí vyřizovat různé příspěvky na úřady, a tudíž není upoutána jen k domácnosti. Muž často ztrácí svou roli živitele rodiny, což je způsobeno vysokou mírou nezaměstnanosti. Ženy mají převážně základní vzdělání či střední vzdělání bez maturity, nicméně respondentky z výzkumu vyšlo zjištění, že pro své děti by si matky přáli dobré vzdělání, nejčastěji s maturitou. Domácí násilí se v romských rodinách objevuje stále, není bráno jako něco neobvyklého a ženy z tohoto důvodu ani důvodu jiného, své partnery zpravidla trvale neopouštějí (Lidová et al., 2015).

Samostatnou kapitolu, jak zmiňuje Davidová (2004) tvoří Olašští Romové a jiné uzavřené romské osady, kde se mnoho původních tradic a způsob života zachovává dodnes.

2.4 Hodnoty u Romů

Jak zmiňuje Kaleja (2009), rodina má pro Romy obrovský význam, není výjimkou, že v jedné domácnosti nežije jen nukleární rodina, tedy manžel, manželka a děti, ale rozšířená rodina, která zahrnuje sourozence rodičů, prarodiče, tety, strýce apod. Romové

nerozlišují konkrétní rodinné konstelace, ale považují za rodinu prakticky všechny členy svého rodu (Jakoubek, 2008). Jak uvádí Davidová (2004), domov pro Roma není dům nebo místo, ale vždy rodina. S tím souvisí také typický kolektivistický způsob života v romské společnosti. U Romů prakticky neexistuje individualistický přístup k životu, jako u české společnosti. Děti nejsou vychovávány směrem k samostatně se rozhodující a samostatně smýšlející individuální osobnosti. Rozhodování jedinců je silně napojeno na celý kolektiv. Rodina žije ve většině případech pohromadě a kolektivisticky probíhají i nejdůležitější rozhodnutí (Budilová & Jakoubek, 2007).

Dalším výrazným rysem romské společnosti je dle Hübschmannové (2002) solidarita a odpouštění. Nemocný, starý nebo nemohoucí člen, nezůstává sám. Neexistuje, že by byl odložen do ústavní péče. Typická je také romská pohostinnost, která je považována za slušnost. Romové jsou k návštěvám velmi štedří a pohostinní.

Pro Romy není příliš důležitá budoucnost. S tím souvisí i nižší vzdělanost, protože studium se často vyplatí až po delší době. Romové jsou orientováni silně na přítomnost a minulost, která je oproti budoucnosti jistá. Nechtějí mít příliš odpovědnosti a závazků, touží po životě bez větších starostí. Důležité je, aby měli v současnosti co jíst, pít, kde bydlet a rodinu ve své blízkosti (Davidová, 1995; Lacková, 2015).

V romské společnosti se v mnohem větší míře ctí zvyky a tradice, jež se přenášejí ústně mezi členy po generace. Narození, svatby a pohřby apod. jsou doprovázeny typickými romskými zvyky (Davidová, 1995).

Na rozdíl od české populace, je pro Romy v životě velmi důležitá víra. A to jak víra v Boha, tak animistická víra v různé duchovní bytosti, v existenci duší apod. Romové věří v posmrtný život duše a, že se často vrací po smrti zpět k rodinně. Věří ve vykládání karet a různé rituály. Romové také přikládají velký význam svým snům, které si navzájem vykládají (Lacková, 2015).

EMPIRICKÁ ČÁST

3 Metodika a cíle výzkumu

3.1 Výzkumný cíl

Hlavním cílem práce je srovnat hodnotové preference romských žen oproti ženám z majority. Vedlejšími cíli je zjistit, jak se liší hodnoty mezi ženami a muži z české populace, zjistit, jak se liší hodnotové preference Romek a žen z majority, jak se liší hodnotové preference romských žen podle vzdělání a jaké je preferenční pořadí hodnot ve výzkumném souboru romských žen.

3.2 Výzkumné otázky

VO1: Jak se liší hodnotové preference žen z majority oproti majoritním mužům?

VO2: Jak se liší hodnotové preference romských žen oproti ženám z majority?

VO3: Jak se liší hodnotové preference romských žen podle vzdělání?

VO4: Jaké je pořadí hodnot výzkumného souboru romských žen?

3.3 Výzkumné metody

Výzkumnou strategií je kvantitativní dotazníkové šetření realizované pomocí dotazníku hodnot mezi romskými ženami a srovnání výsledků této skupiny oproti ženám z majority.

Ke sběru dat byl využit Schwartzův dotazník (Portrait Values Questionnaire), který se skládá z 21 výroků, popisující portréty určitých osob. Respondenti mají rozhodnout a odpovědět na slovní škále od 1 do 6 podle toho, jak moc se jim popisovaná osoba podobá či nepodobá. Jednotlivé výroky popisují životní cíle a priority. Takto lze změřit 10 hlavních hodnotových typů a jejich preference. Dříve se používal test se 40 výroky, od roku 2002 se však používá již zmíněný upravený zkrácený dotazník s 21 položkami (Schwartz et al., 2001; Schwartz et al., 2015).

3.4 Sběr dat

Sběr dat probíhal mezi romskými ženami, které byly kontaktovány na základě dostupnosti a přes neziskové organizace. Dotazník byl distribuován v papírové podobě a sběr dat probíhal přímo v domácnostech respondentů. Respondenti byly informováni

o anonymitě výzkumu, možnosti odstoupit během vyplňování a byly zajištěny další pravidla výzkumu dle požadavků APA.

Kontrolní data byla získána z European Social Survey (dále jen ESS), což je mezinárodní akademický výzkumný projekt, v jehož rámci probíhají od roku 2002 v evropských zemích každé dva roky výzkumná šetření. ESS měří postoje, představy a vzorce chování různých populací ve více než třiceti zemích. Data byla využita z 10. sběru výzkumu ESS, který probíhal 18-09-2020 – 03-09-2022 (European Social Survey, 2022.).

3.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor čítalo celkem 50 Romek ve věku od 18 do 70 let ($m=36$, $sd=12.7$), z nichž 5 pocházelo z vyloučené lokality a 45 z nevyloučené lokality. Celkem 22 Romek bylo zaměstnaných, 26 zaměstnání nemělo a 2 byly na mateřské dovolené. 39 respondentek mělo základní vzdělání a 9 respondentek SOU a jedna SŠ. 41 respondentek mělo partnera. Soubor pocházel z jižních Čech. Komparativní soubor byl složen z 1397 žen pocházejících z České republiky ve věku od 15 do 90 let ($m=48.6$, $sd=17.9$).

3.6 Analýza dat

Analýza dat proběhla pomocí rozdílových testů, konkrétně Man-Whitney U testu. Byly využity neparametrické testy, jelikož data nevykazovala normální rozložení (Shapiro-Wilks $p<0,05$). Hladina signifikance byla stanovena na $p<0,05$.

4 Výsledky

VO1: Jak se liší hodnotové preference žen z majority oproti majoritním mužům?

V první části byly zjišťovány rozdíly mezi muži a ženami z majority v hodnotových typech, jejichž rozdílové analýzy jsou popsány v tabulce 1 a následně v tabulce 2 jsou popsány deskriptivy. Výsledky ukázaly, že ženy mají vyšší výsledky v hodnotách bezpečnost, konformismus, tradice, benevolence a univerzalizmus. Muži dosáhli vyšších hodnot v typu stimulace, požitkářství, úspěch a moc. V hodnotovém typu samostatnost se neukázal vyšší statisticky významný rozdíl mezi ženami a muži.

Tabulka 1: Rozdílové analýzy hodnotových typů podle pohlaví v souboru majority

		Statistic	p
SAMOSTATNOST	Mann-Whitney U	701672	0,059
STIMULACE	Mann-Whitney U	635562	<,001
POŽITKÁŘSTVÍ	Mann-Whitney U	660843	<,001
ÚSPĚCH	Mann-Whitney U	637380	<,001
MOC	Mann-Whitney U	647700	<,001
BEZPEČNOST	Mann-Whitney U	660172	<,001
KONFORMIZMUS	Mann-Whitney U	678389	0,003
TRADICE	Mann-Whitney U	669838	<,001
BENEVOLENCE	Mann-Whitney U	645361	<,001
UNIVERZALIZMUS	Mann-Whitney U	658900	<,001

Zdroj: European Social Survey (2022)

Rozdíl mezi muži a ženami z majority byl nalezen v hodnotovém typu Stimulace ($U=635562$, $p<0,001$), Požitkářství ($U=660843$, $p<0,001$), Úspěch ($U=637380$, $p<0,001$), Moc ($U=647700$, $p<0,001$), Bezpečnost ($U=660172$, $p<0,001$), Konformizmus ($U=678389$, $p=0,003$), Tradice ($U=669838$, $p<0,001$), Benevolence ($U=645361$, $p<0,001$), Univerzalizmus ($U=658900$, $p<0,001$). Statisticky nevýznamný rozdíl vyšel v hodnotovém typu Samostatnost ($U=701672$, $p=0,059$).

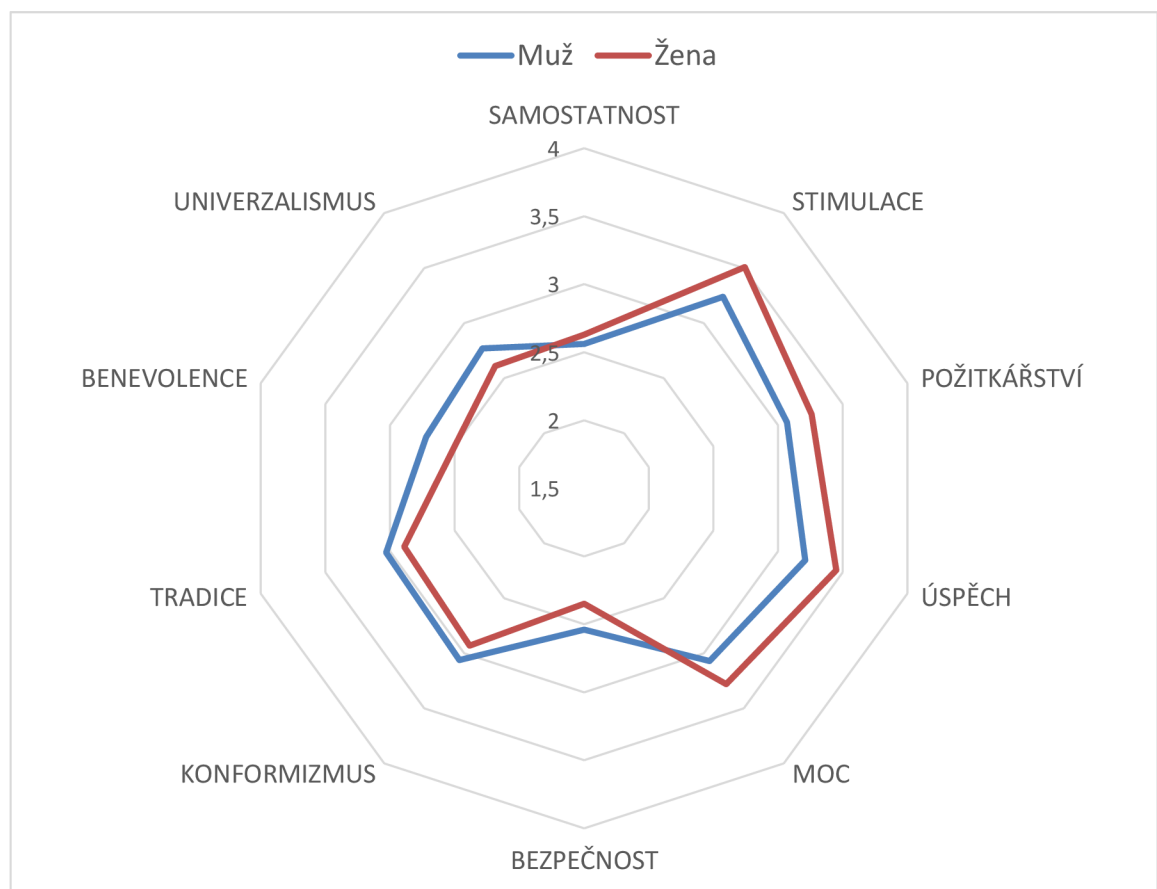
Tabulka 2: Deskriptivy hodnotových typů podle pohlaví v souboru majority

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
SAMOSTATNOST	Muž	1066	2,56	2,50	1,12	0,0343
	Žena	1377	2,63	2,50	1,072	0,0289
STIMULACE	Muž	1054	3,24	3,00	1,26	0,0389
	Žena	1366	3,51	3,50	1,223	0,0331
POŽITKÁŘSTVÍ	Muž	1054	3,07	3,00	1,22	0,0377
	Žena	1362	3,26	3,00	1,258	0,0341
ÚSPĚCH	Muž	1046	3,21	3,00	1,23	0,0381
	Žena	1361	3,45	3,50	1,237	0,0335
MOC	Muž	1062	3,07	3,00	1,16	0,0356
	Žena	1371	3,28	3,00	1,114	0,0301
BEZPEČNOST	Muž	1065	2,54	2,50	1,18	0,0360
	Žena	1377	2,35	2,00	1,155	0,0311
KONFORMIZMUS	Muž	1060	3,06	3,00	1,13	0,0346
	Žena	1374	2,93	3,00	1,114	0,0300
TRADICE	Muž	1063	3,03	3,00	1,10	0,0338
	Žena	1376	2,89	3,00	1,100	0,0297
BENEVOLENCE	Muž	1060	2,72	2,50	1,10	0,0337
	Žena	1376	2,50	2,50	1,025	0,0276
UNIVERZALISMUS	Muž	1065	2,77	2,67	1,00	0,0307
	Žena	1378	2,61	2,67	0,939	0,0253

Zdroj: European Social Survey (2022)

Ženy dosahovaly vyšších hodnot (dle dotazníku nižší číslo) v typu Bezpečnost ($m_{\text{ž}}=2,35(1,155)$, $m_{\text{m}}=2,54(1,18)$), Komformizmus ($m_{\text{ž}}=2,93(1,11)$, $m_{\text{m}}=3,06(1,13)$), Tradice ($m_{\text{ž}}=2,89(1,100)$, $m_{\text{m}}=3,03(1,10)$), Benevolence ($m_{\text{ž}}=2,50(1,02)$, $m_{\text{m}}=2,72(1,10)$) a Univerzalizmus ($m_{\text{ž}}=2,61(0,94)$, $m_{\text{m}}=2,77(1,00)$). Naopak muži dosahovali vyšších hodnot v typu Stimulace ($m_{\text{ž}}=3,51(1,22)$, $m_{\text{m}}=3,24(1,26)$), Požitkářství ($m_{\text{ž}}=3,26(1,26)$, $m_{\text{m}}=3,07(1,22)$), Úspěch ($m_{\text{ž}}=3,45(1,24)$, $m_{\text{m}}=3,21(1,23)$) a Moc ($m_{\text{ž}}=3,28(1,11)$, $m_{\text{m}}=3,07(1,16)$). V hodnotě Samostatnost nebyl nalezen signifikantní rozdíl.

Graf 1: Rozdíl v hodnotových preferencích mezi muži a ženami

Zdroj: European Social Survey (2022)

VO2: Jak se liší hodnotové preference romských žen oproti ženám z majority?

Ve druhé části výzkumu byl zjišťován rozdíl mezi romskými ženami a ženami z majority, viz. rozdílové analýzy v tabulce 3 a deskriptivy hodnotových typů v tabulce 4. Dle výsledků mají romské ženy vyšší preference v hodnotách samostatnost, stimulace, požitkářství, tradice, benevolence a univerzalismus. Ženy z majority dosáhly vyššího výsledku v hodnotě moc. Statisticky bezvýznamný rozdíl vyšel v hodnotovém typu úspěch, bezpečnost a konformismus.

Tabulka 3: Rozdílové analýzy hodnotových typů mezi Romkami a ženami z majority

		Statistic	p
SAMOSTATNOST	Mann-Whitney U	17267	<,001
STIMULACE	Mann-Whitney U	26791	0,009
POŽITKÁŘSTVÍ	Mann-Whitney U	26069	0,005
ÚSPĚCH	Mann-Whitney U	32177	0,511
MOC	Mann-Whitney U	27653	0,019
BEZPEČNOST	Mann-Whitney U	33477	0,737
KONFORMIZMUS	Mann-Whitney U	31335	0,287
TRADICE	Mann-Whitney U	16996	<,001
BENEVOLENCE	Mann-Whitney U	11392	<,001
UNIVERZALISMUS	Mann-Whitney U	18901	<,001

Zdroj: Vlastní výzkum (2023) a European Social Survey (2022)

Rozdíl mezi romskými ženami a ženami z majority byl nalezen v hodnotovém typu Samostatnost ($U=17267$, $p=0,001$), Stimulace ($U=26791$, $p<0,009$), Požitkářství ($U=26069$, $p<0,005$), Moc ($U=27653$, $p<0,019$), Tradice ($U=16996$, $p<0,001$), Benevolence ($U=11392$, $p<0,001$) a Univerzalismus ($U=18901$, $p<0,001$). Statisticky nevýznamný rozdíl vyšel v hodnotovém typu Úspěch ($U=32177$, $p=0,511$), Bezpečnost ($U=33477$, $p=0,737$) a Konformismus ($U=31335$, $p=0,287$).

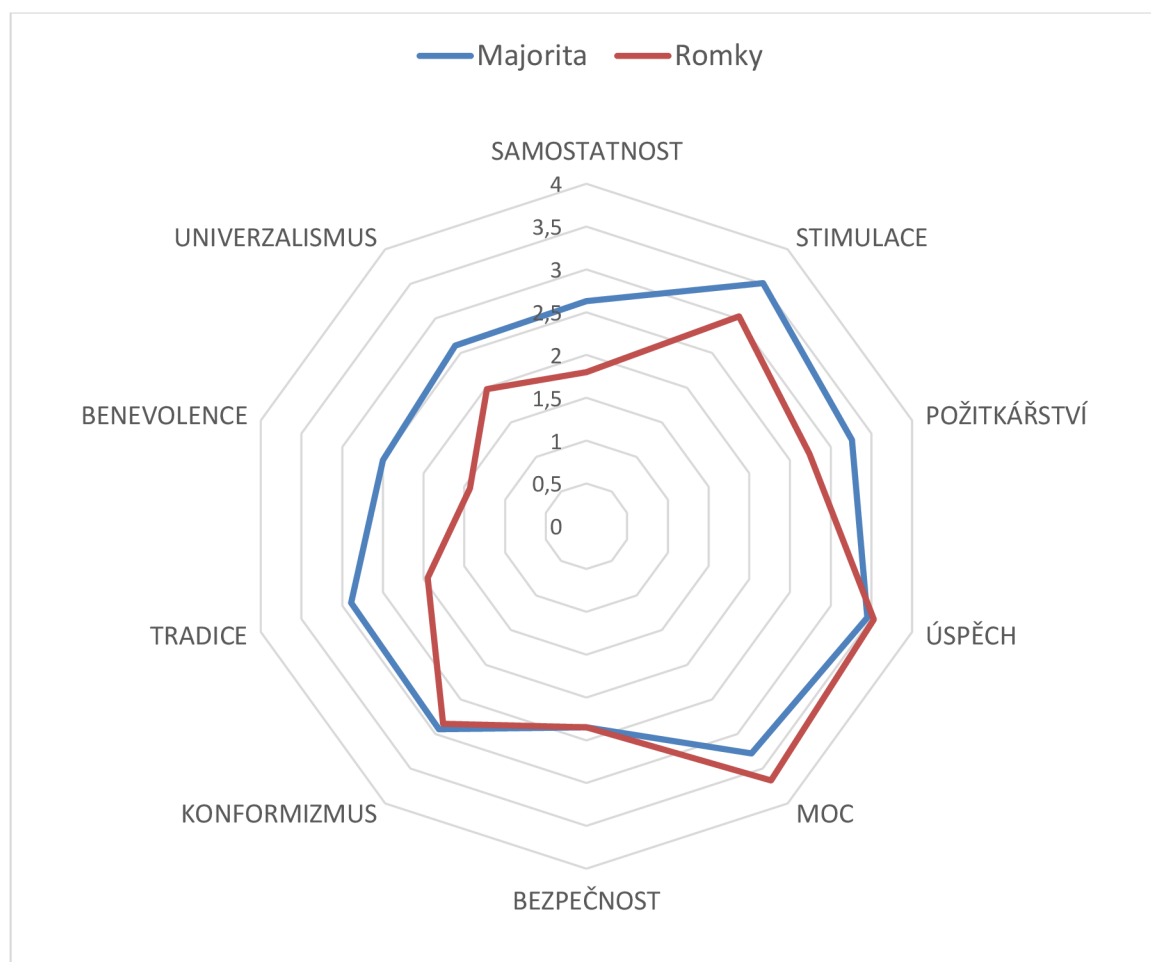
Tabulka 4: Deskriptivy hodnotových typů mezi Romkami a ženami z majority

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
SAMOSTATNOST	Major	1377	2,63	2,50	1,072	0,0289
	Roma	50	1,80	1,50	1,059	0,150
STIMULACE	Major	1366	3,51	3,50	1,223	0,0331
	Roma	50	3,03	2,50	1,383	0,196
POŽITKÁŘSTVÍ	Major	1362	3,26	3,00	1,258	0,0341
	Roma	50	2,74	3,00	1,121	0,159
ÚSPĚCH	Major	1361	3,45	3,50	1,237	0,0335
	Roma	50	3,53	3,50	1,167	0,165
MOC	Major	1371	3,28	3,00	1,114	0,0301
	Roma	50	3,67	3,50	1,327	0,188
BEZPEČNOST	Major	1377	2,35	2,00	1,155	0,0311
	Roma	50	2,35	2,00	1,001	0,142
KONFORMIZMUS	Major	1374	2,93	3,00	1,114	0,0300
	Roma	50	2,85	2,50	1,283	0,181
TRADICE	Major	1376	2,89	3,00	1,100	0,0297
	Roma	50	1,95	2,00	0,744	0,105
BENEVOLENCE	Major	1376	2,50	2,50	1,025	0,0276
	Roma	50	1,43	1,00	0,851	0,120
UNIVERZALISMUS	Major	1378	2,61	2,67	0,939	0,0253
	Roma	50	1,98	1,67	0,988	0,140

Zdroj: Vlastní výzkum (2023) a European Social Survey (2022)

Romské ženy dosahovaly vyšších hodnot v hodnotovém typu Samostatnost ($m_r=1,80(1,06)$, $m_m=2,63(1,07)$), Stimulace ($m_r=3,03(1,38)$, $m_m=3,51(0,03)$), Požitkářství ($m_r=2,74(1,12)$, $m_m=3,26(0,03)$), Tradice ($m_r=1,95(0,74)$, $m_m=2,89(1,10)$), Benevolence ($m_r=1,43(0,85)$, $m_m=2,50(1,03)$) a Univerzalismus ($m_r=1,98(0,99)$, $m_m=2,61(0,94)$). Ženy z majority dosahovaly vyšších hodnot v typu Moc ($m_r=3,67(1,33)$, $m_m=3,28(1,11)$). Statisticky nevýznamný rozdíl vyšel v hodnotách Úspěch ($m_r=3,53(1,17)$, $m_m=3,45(1,24)$), Bezpečnost ($m_r=2,35(1,00)$, $m_m=2,35(1,16)$) a Konformizmus ($m_r=2,85(1,28)$, $m_m=2,93(1,11)$).

Graf 2: Rozdíl v hodnotových preferencích mezi Romkami a majoritními ženami

Zdroj: Vlastní výzkum (2023) a European Social Survey (2022)

VO3: Jak se liší hodnotové preference romských žen podle vzdělání?

Třetí část zkoumá rozdíly v hodnotách romských žen dle vzdělání, které bylo výzkumném souboru rozděleno na ženy se základním vzděláním a ženy se středním odborným vzděláním a středním vzděláním. Viz. tabulka rozdílových analýz 5 a tabulka 6 s deskriptivou hodnotových typů. Romské ženy se základním vzděláním dosahovaly vyšších preferencí v hodnotách konformismus, tradice a benevolence. V ostatních hodnotách, jako samostatnost, stimulace, požitkářství, úspěch, moc, bezpečnost a univerzalizmus, se statisticky významné rozdíly v preferencím neprokázaly.

Tabulka5: Rozdílové analýzy hodnotových typů Romek dle dosaženého vzdělání

		Statistic	p
SAMOSTATNOST	Mann-Whitney U	190	0,908
STIMULACE	Mann-Whitney U	171	0,549
POŽITKÁŘSTVÍ	Mann-Whitney U	147	0,221
ÚSPĚCH	Mann-Whitney U	122	0,068
MOC	Mann-Whitney U	181	0,727
BEZPEČNOST	Mann-Whitney U	160	0,379
KONFORMIZMUS	Mann-Whitney U	106	0,026
TRADICE	Mann-Whitney U	104	0,022
BENEVOLENCE	Mann-Whitney U	113	0,020
UNIVERZALISMUS	Mann-Whitney U	147	0,226

Zdroj: Vlastní výzkum (2023)

Rozdíl v hodnotových preferencích mezi romskými ženami se základním vzděláním a romskými ženami se středním a středním odborným vzděláním byl nalezen v hodnotovém typu Konformismus ($U=106$, $p=0,026$), Tradice ($U=104$, $p=0,022$) a Benevolence ($U=113$, $p=0,020$). V hodnotách Samostatnost ($U=190$, $p=0,908$), Stimulace ($U=171$, $p=0,549$), Požitkářství ($U=147$, $p=0,221$), Úspěch ($U=122$, $p=0,068$), Moc ($U=181$, $p=0,727$), Bezpečnost ($U=160$, $p=0,379$) a Univerzalizmus ($U=147$, $p=0,226$), nebyl zjištěn významný statistický rozdíl v preferencích.

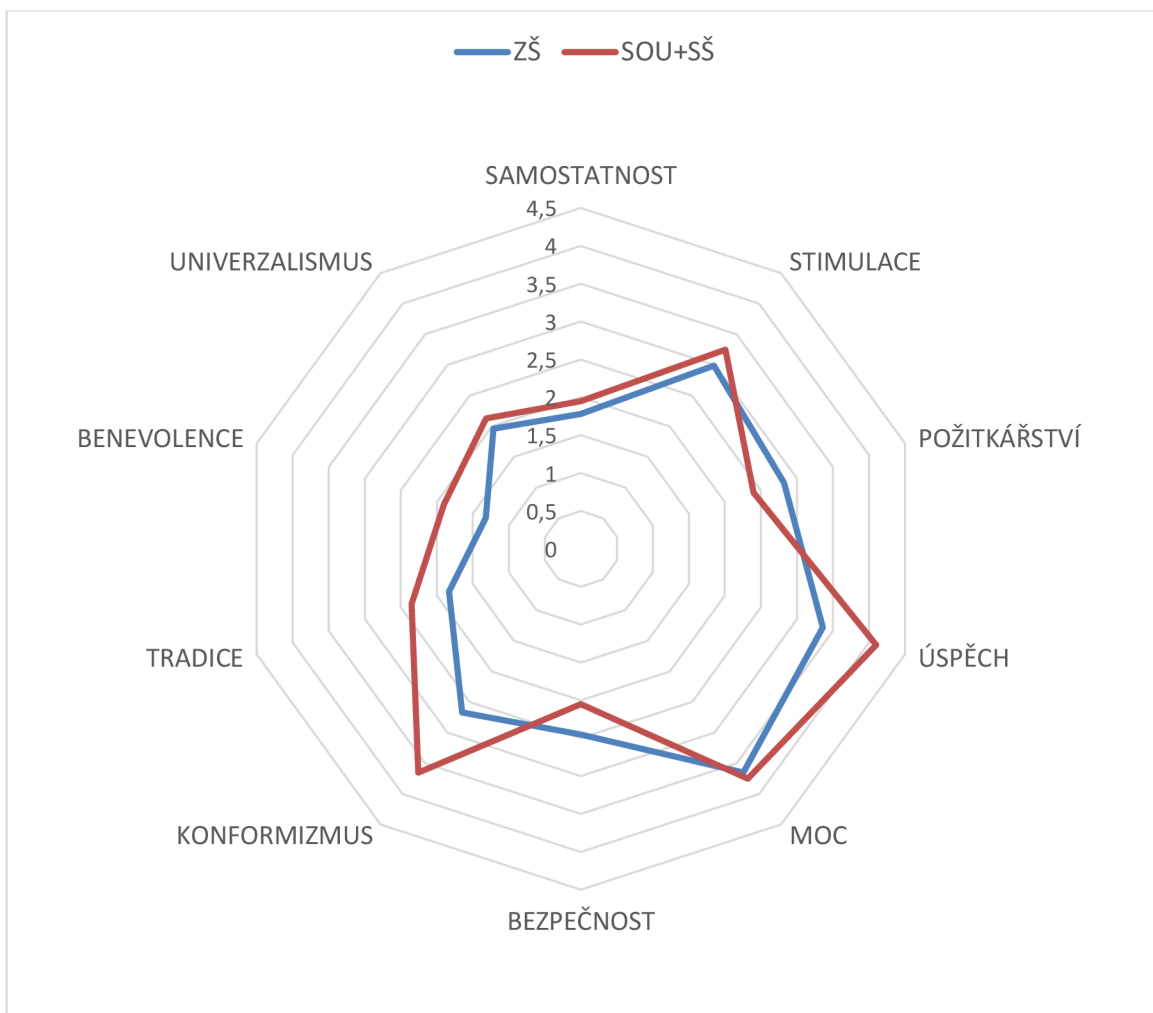
Tabulka 6: Deskriptivy hodnotových typů Romek dle dosaženého vzdělání

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
SAMOSTATNOST	ZŠ	39	1,78	1,50	0,992	0,159
	SOU+SŠ	10	1,95	1,50	1,363	0,431
STIMULACE	ZŠ	39	2,99	2,50	1,393	0,223
	SOU+SŠ	10	3,25	3,00	1,458	0,461
POŽITKÁŘSTVÍ	ZŠ	39	2,82	3,00	1,144	0,183
	SOU+SŠ	10	2,40	2,00	1,075	0,340
ÚSPĚCH	ZŠ	39	3,36	3,50	1,181	0,189
	SOU+SŠ	10	4,10	4,00	0,966	0,306
MOC	ZŠ	39	3,65	3,50	1,372	0,220
	SOU+SŠ	10	3,75	4,00	1,275	0,403
BEZPEČNOST	ZŠ	39	2,45	2,00	1,069	0,171
	SOU+SŠ	10	2,05	2,25	0,643	0,203
KONFORMIZMUS	ZŠ	39	2,67	2,50	1,216	0,195
	SOU+SŠ	10	3,65	3,50	1,334	0,422
TRADICE	ZŠ	39	1,83	1,50	0,772	0,124
	SOU+SŠ	10	2,35	2,50	0,474	0,150
BENEVOLENCE	ZŠ	39	1,32	1,00	0,748	0,120
	SOU+SŠ	10	1,90	1,50	1,125	0,356
UNIVERZALISMUS	ZŠ	39	1,96	1,67	1,060	0,170
	SOU+SŠ	10	2,13	1,83	0,706	0,223

Zdroj: Vlastní výzkum (2023)

Romské ženy se základním vzděláním dosahovaly vyšších preferencí v hodnotách Konformismus ($m_{zš}=2,67(1,22)$, $m_{sš}=3,65(1,33)$), Tradice ($m_{zš}=1,83(0,77)$, $m_{sš}=2,35(0,47)$) a Benevolence ($m_{zš}=1,32(0,75)$, $m_{sš}=1,90(1,13)$). V ostatních hodnotách, jako Samostatnost ($m_{zš}=1,78(0,99)$, $m_{sš}=1,95(1,36)$), Stimulace ($m_{zš}=2,99(1,39)$, $m_{sš}=3,25(1,46)$), Požitkářství ($m_{zš}=2,82(1,14)$, $m_{sš}=2,40(1,08)$), Úspěch ($m_{zš}=3,36(1,18)$, $m_{sš}=4,10(0,97)$), Moc ($m_{zš}=3,65(1,37)$, $m_{sš}=3,75(1,28)$), Bezpečnost ($m_{zš}=2,45(1,07)$, $m_{sš}=2,05(0,64)$), Univerzalismus ($m_{zš}=1,96(1,06)$, $m_{sš}=2,13(0,71)$), se statisticky významné rozdíly v preferencím neprokázaly.

Graf 3: Rozdíl v hodnotových preferencích Romek dle dosaženého vzdělání

Zdroj: Vlastní výzkum (2023)

Doplňkovou analýzou bylo porovnání romských žen na základě toho, jestli jsou v současné době zaměstnány. Tyto analýzy jsou zobrazeny v tabulce 7 a deskriptivní data jsou uvedena v tabulce 8.

Tabulka7: Rozdílové analýzy hodnotových typů u zaměstnaných vs. nezaměstnaných romských žen

		Statistic	p
SAMOSTATNOST	Mann-Whitney U	239	0,318
STIMULACE	Mann-Whitney U	258	0,559
POŽITKÁŘSTVÍ	Mann-Whitney U	244	0,374
ÚSPĚCH	Mann-Whitney U	261	0,609
MOC	Mann-Whitney U	163	0,010
BEZPEČNOST	Mann-Whitney U	215	0,140
KONFORMIZMUS	Mann-Whitney U	285	0,992
TRADICE	Mann-Whitney U	218	0,154
BENEVOLENCE	Mann-Whitney U	221	0,122
UNIVERZALISMUS	Mann-Whitney U	271	0,761

Zdroj: Vlastní výzkum (2023)

Rozdíl mezi zaměstnanými a nezaměstnanými romskými ženami byl nalezen pouze v hodnotovém typu Moc ($U=163$, $p=0,010$). V hodnotách Samostatnost ($U=239$, $p=0,318$), Stimulace ($U=258$, $p=0,559$), Požitkářství ($U=244$, $p=0,374$), Úspěch ($U=261$, $p=0,609$), Bezpečnost ($U=215$, $p=0,140$), Konformizmus ($U=285$, $p=0,992$), Tradice ($U=218$, $p=0,154$), Benevolence ($U=221$, $p=0,122$) a Univerzalismus ($U=271$, $p=0,761$) se neprokázal statisticky významný rozdíl.

Romské pracující ženy dosahovaly vyšších preferencí v hodnotě Moc ($m_a=3,09(1,33)$, $m_n=4,17(1,17)$). Statisticky významné rozdíly se neprokázaly v hodnotách Samostatnost ($m_a=1,70(1,43)$, $m_n=1,92(1,11)$), Stimulace ($m_a=3,18(1,55)$, $m_n=2,88(1,28)$), Požitkářství ($m_a=2,59(1,01)$, $m_n=2,92(1,23)$), Úspěch ($m_a=3,55(1,22)$, $m_n=3,46(1,17)$), Bezpečnost ($m_a=2,09(0,85)$, $m_n=2,58(1,11)$), Konformizmus ($m_a=2,82(1,14)$, $m_n=2,90(1,46)$), Tradice ($m_a=2,09(0,70)$, $m_n=1,83(0,80)$), Benevolence ($m_a=1,59(1,02)$, $m_n=1,31(0,71)$) a Univerzalismus ($m_a=2,08(1,11)$, $m_n=1,91(0,93)$).

Tabulka 8: Deskriptiva hodnotových typů zaměstnaných vs. nezaměstnaných romských žen

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
SAMOSTATNOST	Ano	22	1,70	1,50	1,043	0,222
	Ne	26	1,92	1,50	1,111	0,218
STIMULACE	Ano	22	3,18	2,75	1,547	0,330
	Ne	26	2,88	2,50	1,283	0,252
POŽITKÁŘSTVÍ	Ano	22	2,59	3,00	1,008	0,215
	Ne	26	2,92	3,00	1,230	0,241
ÚSPĚCH	Ano	22	3,55	4,00	1,224	0,261
	Ne	26	3,46	3,50	1,166	0,229
MOC	Ano	22	3,09	3,00	1,333	0,284
	Ne	26	4,17	4,00	1,174	0,230
BEZPEČNOST	Ano	22	2,09	2,00	0,854	0,182
	Ne	26	2,58	2,50	1,111	0,218
KONFORMIZMUS	Ano	22	2,82	2,50	1,140	0,243
	Ne	26	2,90	2,50	1,456	0,286
TRADICE	Ano	22	2,09	2,25	0,701	0,149
	Ne	26	1,83	1,75	0,799	0,157
BENEVOLENCE	Ano	22	1,59	1,25	1,019	0,217
	Ne	26	1,31	1,00	0,708	0,139
UNIVERZALISMUS	Ano	22	2,08	1,67	1,108	0,236
	Ne	26	1,91	1,67	0,931	0,183

Zdroj: Vlastní výzkum (2023)

VO4: Jaké je pořadí hodnot výzkumného souboru romských žen?

Dle Tabulky 9 se jako nejvyšší hodnota romských žen prokázala Benevolence (m=1,43), dále Samostatnost (m=1,80), Tradice (m=1,95), Universalizmus (m=1,98), Bezpečí (m=2,35), Požitkářství (m=2,74), Konformizmus (m=2,85), Stimulace (m=3,03), Úspěch (m=3,53) a na posledním místě Moc (3,67).

Tabulka 9: Pořadí hodnotových typů mezi Romkami

	N	Mean	Median	SD
BENEVOLENCE	50	1,43	1,00	0,851
SAMOSTATNOST	50	1,80	1,50	1,059
TRADICE	50	1,95	2,00	0,744
UNIVERZALISMUS	50	1,98	1,67	0,988
BEZPEČNOST	50	2,35	2,00	1,001
POŽITKÁŘSTVÍ	50	2,74	3,00	1,121
KONFORMIZMUS	50	2,85	2,50	1,283
STIMULACE	50	3,03	2,50	1,383
ÚSPĚCH	50	3,53	3,50	1,167
MOC	50	3,67	3,50	1,327

Zdroj: Vlastní výzkum

4.1 Shrnutí výsledků

VO1: Jak se liší hodnotové preference žen z majority oproti majoritním mužům?

Výsledky výzkumu ukázaly rozdíl ($p < 0.05$) v 9 hodnotových typech z 10. Ženy dosahovaly vyšších hodnot v Bezpečnosti, Konformismu, Tradice, Benevolence a Univerzalismu. Naopak muži dosáhli vyšších hodnot v Stimulaci, Požitkářství, Úspěchu a Moci. V hodnotovém typu Samostatnost se významně statistický rozdíl neprokázal.

VO2: Jak se liší hodnotové preference romských žen oproti ženám z majority?

Výsledky výzkumu ukázaly rozdíl ($p < 0.05$) v 7 hodnotových typech. Romské ženy prokázaly vyšší preference v hodnotách Samostatnosti, Stimulaci, Požitkářství, Tradice, Benevolence a Univerzalismu. Oproti tomu ženy z majoritní společnosti dosáhly vyššího výsledku v hodnotě Moci. Statisticky bezvýznamný rozdíl vyšel v hodnotovém typu Úspěch, Bezpečnost a Konformismus.

VO3: Jak se liší hodnotové preference romských žen podle vzdělání?

Mezi ženami se základním vzděláním a se středním vzděláním se prokázal rozdíl ($p < 0.05$) ve 3 hodnotových typech. Ženy se základním vzděláním mají vyšší výsledky v hodnotových typech Konformismus, Benevolence a Tradice. V ostatních hodnotách, jako Samostatnost, Stimulace, Požitkářství, Úspěch, Moc, Bezpečnost a Univerzalismus, se statisticky významné rozdíly v hodnotových preferencím neprokázaly.

VO4: Jaké je pořadí hodnot výzkumného souboru romských žen?

Čtvrtá část výzkumu popisuje žebříček hodnotových orientací romských žen. Nejvyšší hodnotou vyšla hodnota Benevolence, následuje Samostatnost, dále Tradice, Univerzalismus, Bezpečí, Požitkářství, Konformismus, Stimulace, Úspěch a na posledním místě Moc.

5 Diskuze

Teoretická část této bakalářské práce představuje různá pojetí hodnot a hodnotových orientací, nejvýznamnější autoři, kteří zkoumali hodnoty, jako Hofstede a Schwartz, byli popsáni detailněji. Především je práce zaměřena na Schwartzovu teorii hodnot a na ni založeném 21 položkovém PVQ (Portrait Values Questionnaire). Dále se teoretická část práce zaměřuje na romskou historii, popisuje postavení romské ženy v minulosti a dnes a hodnoty u Romů.

Schwartzův výzkum byl průkopnický ve studiu lidských hodnot (Schwartz, 1992). PVQ je v současné době nejpoužívanější dotazník psychologie pro studium individuálních rozdílů v hodnotách (Drew et al., 2022). Schwartzova teorie hodnot má sociálně psychologický základ a jeho metody jsou rozsáhlé, komparativní a kvantitativní. Výchozí tezí je, že existují základní, univerzální hodnoty, které lidé ve všech sociálních kontextech ztotožňují se stejnými významy (Schwartz a Bilsky, 1987). Komplexnost jakéhokoli souboru hodnotových orientací, který by pokrýval celou škálu motivačních cílů, nelze jednoznačně ověřit. Některé důkazy však odpovídají tomu, že deset základních hodnot je komplexních. Výzkumníci v 18 zemích doplnili průzkum o hodnotové položky významné pro jejich kulturu, o kterých se domnívali, že by mohly chybět v Schwartzovo teorii hodnot. Ty byly a priori přiřazeny k existujícím základním hodnotám, jejichž motivační cíle měly vyjadřovat. Analýzy zahrnující přidané hodnotové položky ukázaly, že tyto položky korelovaly podle očekávání se základními položkami ze základních hodnot, k nimž byly nakonec přiřazeny (Schwartz, 2006). Zvolená metoda byla zvolena pro nejobjektivnější zjištění výzkumného cíle.

Pro bakalářskou práci byl stanoven hlavní **cíl zjistit rozdíly v dosažených hodnotách mezi muži a ženami v České republice, dále rozdíly v hodnotové orientaci romských žen a žen z majority, rozdíly hodnot mezi romskými ženami podle vzdělání a bylo popsáno pořadí preferencí hodnot u Romek.**

Kontrolní data byla získána z European Social Survey (dále jen ESS), v jehož rámci probíhají od roku 2002 v evropských zemích každé dva roky výzkumná šetření. ESS měří postoje, představy a vzorce chování různých populací ve více než třiceti zemích. Data byla využita z 10. sběru výzkumu ESS. K vlastnímu sběru dat pro tuto práci byl použit Schwartzův 21 položkový PVQ dotazník, kde jsou popsány portréty osob a respondenti se na jejich základě rozhodují, v jaké míře se jim daná osoba podobá na škále od 1 do 6. Sběr dat probíhal mezi romskými ženami, které byly kontaktovány

na základě dostupnosti a přes neziskové organizace. Dotazník byl distribuován v papírové podobě a respondenti byli informováni o anonymitě výzkumu. PVQ je v současné době nejpoužívanější dotazník psychologie pro studium individuálních rozdílů v hodnotách (Drew et al., 2022).

Bakalářská práce pokládala tyto výzkumné otázky:

VO1: Jak se liší hodnotové preference žen z majority oproti majoritním mužům?

VO2: Jak se liší hodnotové preference romských žen oproti ženám z majority?

VO3: Jak se liší hodnotové preference romských žen podle vzdělání?

VO4: Jaké je pořadí hodnot výzkumného souboru romských žen?

V první části výzkumu (VO1) byly popsány rozdíly v hodnotových preferencích mezi muži a ženami z majority. U žen byly zjištěny vyšší výsledky v hodnotových typech Bezpečnost, Konformismus, Tradice, Benevolence a Univerzalizmus. U mužů byly naopak zjištěny větší hodnotové preference ve Stimulaci, Požitkářství, Úspěchu a Moci. Výsledky této výzkumné otázky, se z části shodují s výsledky Podsedníkové (2013), která ve své diplomové práci, kde zpracovala z dřívější studie ESS 2012 taktéž rozdíly v hodnotových preferencích mezi muži a ženami. U žen byl zjištěna vyšší hodnota v Benevolenci a u mužů v hodnotových typech Moc a Samostatnost. Dle Podsedníkové (2013), tyto výsledky mohou být způsobené i tím, že ženy jsou stále více orientované na rodinu a péči o druhé, naopak muži s vyšší hodnotou moc, která může být dosažena např. profesním úspěchem, mohou mít v sobě stále zakořeněnou potřebu zabezpečit rodinu a být „pravý muž“. Dle očekávání se u žen ve výzkumu prokázaly vyšší preference v hodnotách zaměřených sociálně. U mužů byli zjištěné hodnotové typy též dle očekávatelnosti. Překvapivé zjištění bylo v hodnotovém typu Samostatnost, ve kterém se neprokázal statisticky významný rozdíl mezi ženami a muži. Oproti tomu Roudenská (2018), jež ve své studii zpracovávala výsledky ESS z roku 2014 i Podsedníková (2013), zmiňují hodnotu Samostatnost vyšší u mužů. Toto zjištění se může odůvodnit i tím, že emancipace žen v posledních letech vzrůstá (Trivedi & Petková, 2021).

Ve druhé části výzkumu (VO2) byly zkoumané romské ženy a ženy z české populace. Davidová (2004) zmiňuje, že hlavní hodnota u romských žen, je především rodina, čemuž by odpovídala dle výsledků vyšší preference Romek v hodnotě Benevolence, Tradice a zčásti Univerzalizmus. Dále byly zjištěny u romských žen vyšší preference v hodnotách Samostatnost, Stimulace a Požitkářství. Hodnota Samostatnost

může být spojena s tím, že romské ženy se starají většinou o domácnost a děti samy a taktéž s mírou vyšší emancipace Romek v posledních letech (Davidová, 1995). Ženy z majority dosáhly vyššího výsledku v hodnotě Moc. Nicméně výsledné hodnoty vyšly dle očekávatelnosti.

Třetí výzkumná otázka se věnovala porovnání hodnotových preferencí Romek dle nejvyššího dosaženého vzdělání. Porovnávány byly dvě skupiny, v první skupině byly ženy se základním vzděláním, druhou skupiny tvořily ženy se středním odborným učilištěm a středním úplným vzděláním. Ženy se základním vzděláním dosáhly vyšších hodnot v Konformizmu, Benevolenci a Tradici. Dle Podsedníkové (2013), která zkoumala vztahy mezi vzděláním a hodnotami české populace, se prokázaly rozdíly mezi jedinci s vyšším vzděláním, kteří mají vyšší preferenci v hodnotovém typu Samostatnost a jedinci s nižším vzděláním, kteří dosahovali vyšších výsledků v hodnotovém typu Tradice, což odpovídá i výsledkům tohoto výzkumu. Můžeme se domnívat, že to může být způsobeno životním stylem, kdy jedinci s vyšším vzděláním mohou mít tendence být samostatnější a samostatně se rozhodovat. Jedinci se vzděláním mohou být naopak více zaměřeni na rodinu a s tím související tradice. Hodnotové preference vyšly dle očekávatelnosti.

Poslední část výzkumu (VO4) popisovala žebříček preferencí hodnot u romských žen. Na nejvyšším stupni se umístila Benevolence, následuje Samostatnost, dále Tradice, Univerzalizmus, Bezpečí, Požitkářství, Konformizmus, Stimulace, Úspěch a na posledním místě byl hodnotový typ Moc. U romských žen se tedy na prvních příčkách umístily hodnoty orientující se převážně na sociální vztahy. Žebříček hodnot vyšel dle očekávatelnosti, což může být způsobeno, jak zmiňuje Davidová (2004) tím, že Romky se v minulosti staraly převážně o domácnost a rodinu, měly nižší postavení než muži.

Popsané hodnoty a jejich preference se však neustále mění a vyvíjí. Podle údajů z PVQ (Portrait Values Questionnaire) česká společnost směřuje k sebezdokonalování. Oproti nejnižším hodnotám v porovnání s východní Evropou (Bulharsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko a Ukrajina) v letech 2010-2012 vykazuje určitý posun směrem k důležitosti společenské participace. Rok 2012 byl zároveň přelomový i z hlediska otevřenosti země, neboť do té doby stále konzervativnější Česká republika se postupně stala otevřenější. Podle údajů se obyvatelstvo České republiky v letech 2002–2018 neustále posouvalo směrem k sebezdokonalování (Tóth-Nagy et al., 2023).

5.1 Limity práce

Limitem práce je velikost výzkumného souboru, která byla způsobena osobním sběrem dat. Možným problémem bylo i špatné pochopení dotazníku respondentkami, případně sociální žádoucnost odpovědí. Výsledky mohou být také ovlivněny heterogenitou výzkumného vzorku a odlišností sociodemografických charakteristik od normativního českého vzorku. Na základě toho bylo provedena analýza s částí českého normativního souboru, který byl ve shodném věkovém rozmezí a čítal pouze ženy se základním vzděláním a SOU. Výsledky těchto rozdílových analýz identifikovaly stejné hodnotové typy jako při srovnání s celým českým normalizačním souborem žen.

5.2 Uplatnitelnost práce

Práce přináší nové informace, kdy výzkum hodnot mezi Romy pomocí psychologických metod nebyl dosud dostupný. Současné výzkumy hodnot u Romů pouze obsahovaly řazení důležitosti jednotlivých pojmů, které neumožňovaly podrobnější srovnání. Přínosem této je zmapování problematiky hodnot ve spojitosti s Romkami, které může být podkladem a inspirací pro další výzkumy.

6 Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala rozdílům v hodnotových orientacích mezi romskými ženami a majoritními ženami dle Schwartzovy teorie hodnotových orientací. Pro empirickou část byl použit Schwartzův 21 položkový (PVQ) dotazník. Výzkumný vzorek čítal celkem 50 Romek ve věku od 18 do 70 let.

Bakalářská práce pokládala tyto výzkumné otázky:

VO1: Jak se liší hodnotové preference žen z majority oproti majoritním mužům?

VO2: Jak se liší hodnotové preference romských žen oproti ženám z majority?

VO3: Jak se liší hodnotové preference romských žen podle vzdělání?

VO4: Jaké je pořadí hodnot výzkumného souboru romských žen?

V první části výzkumu, v němž byly porovnávány výsledky žen vs. mužů z majority, byly zjištěny tyto výsledky: ženy dosáhly vyšších výsledků v hodnotových typech Bezpečnost, Konformismus, Tradice, Benevolence a Univerzalizmus. Muži dosáhli vyšších výsledků v hodnotovém typu Stimulace, Požitkářství, Úspěch a Moc.

Výsledky druhé empirické části bakalářské práce ukázaly, že romské ženy dosáhly oproti ženám z majority vyšší preference v hodnotách Samostatnost, Stimulace, Požitkářství, Tradice, Benevolence a Univerzalizmus. Oproti tomu ženy z majority dosáhly vyšších výsledků v hodnotě Moc.

Třetí část zkoumala rozdíly v hodnotách romských žen dle vzdělání, které bylo výzkumném souboru rozděleno na ženy se základním vzděláním a ženy se středním odborným vzděláním a středním vzděláním. Romské ženy se základním vzděláním dosáhly vyšších preferencí v hodnotách Konformismus, Tradice a Benevolence.

Čtvrtá část zkoumala žebříček hodnotových orientací romských žen. Romky nejvíce preferovaly hodnoty Benevolence, následovala Samostatnost, dále Tradice, Univerzalizmus, Bezpečí, Požitkářství, Konformismus, Stimulace, Úspěch a na posledním místě Moc.

Tato práce měla přinést vhled do problematiky rozdílů v hodnotových orientacích mezi romskými ženami a majoritními ženami v České republice. Výsledky této práce mohou sloužit k inspiraci pro další studie. Bylo by vhodné realizovat výzkum na větším souboru, zahrnutí romských mužů a doplnění dalších sociodemografických charakteristik, například srovnání mezi sociálně vyloučenými a nevyloučenými.

7 Seznam tabulek a grafů

Obrázek 1: *Schwartzův hodnotový model*

Graf 1: *Rozdíl v hodnotových preferencích mezi muži a ženami*

Graf 2: *Rozdíl v hodnotových preferencích mezi Romkami a majoritními ženami*

Graf 3: *Rozdíl v hodnotových preferencích Romek dle dosaženého vzdělání*

Tabulka 1: *Rozdílové analýzy hodnotových typů podle pohlaví v souboru majority*

Tabulka 2: *Deskriptivy hodnotových typů podle pohlaví v souboru majority*

Tabulka 3: *Rozdílové analýzy hodnotových typů mezi Romkami a ženami z majority*

Tabulka 4: *Deskriptivy hodnotových typů mezi Romkami a ženami z majority*

Tabulka 5: *Rozdílové analýzy hodnotových typů Romek dle dosaženého vzdělání*

Tabulka 6: *Deskriptivy hodnotových typů Romek dle dosaženého vzdělání*

Tabulka 7: *Rozdílové analýzy hodnotových typů u zaměstnaných vs. nezaměstnaných romských žen*

Tabulka 8: *Deskriptiva hodnotových typů zaměstnaných vs. nezaměstnaných romských žen*

Tabulka 9: *Pořadí hodnotových typů mezi Romkami*

8 Literatura

Budilová, L. (2009). Rodina, manželství a příbuzenství u romských/cikánských skupin: literatura, teoretické přístupy, klíčová témata. In M. Kaleja & J. Knejp (Eds.), *Mluvme o Romech. Aven vakeras pal o Roma* (s. 87-100). Ostravská univerzita.

Budilová L., & Jakoubek, M. (2007). *Cikánská rodina a příbuzenství*. Dryáda.

Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot*. Votobia.

Davidová, E. (1995). *Cesty Romů – Romano drom 1945–1990*. Univerzita Palackého v Olomouci.

Davidová, E. (2004). *Cesty Romů – Romano drom 1945–1990* (2. vyd.). Univerzita Palackého v Olomouci.

Dlabal, M. (2006). *Kulturní dimenze příslušníků romského etnika v České republice*.

Dostupné z: <http://emps.ecn.cz/pd/2006/texty/pdf/dlabal.pdf>

Drew, S., Blake, C., Monterros, E., Rampalli, K., Khan, A. N. S., Reyes, L., Bukachi, S., Ngutu, M., Frongillo, E., Irunhiriye, E., Girard, A., & Dominiguez-Salas, P. (2022). How Schwartz' Basic Human Values Influence Food Choices in Kenya and Tanzania. *Current Developments in Nutrition* 6(1), 479. <https://doi.org/10.1093/cdn/nzac059.007>

European Social Survey. (n.d.). *ESS v České republice*. Europeansocialsurvey.

Dostupné z:

https://www.europeansocialsurvey.org/about/country/czech_republic/ess_czech_republic.html

Fraser, A. (1998). *Cikáni*. Nakladatelství Lidové noviny.

Hamranová, A., & Šramová, B. (2022). *Differences in preferred value structure between adolescent boys and girls*. Faculty of Education, Comenius University Bratislava (Slovak Republic). <https://doi.org/10.36315/2022v1end061>

Hofstede Insights (2023). Dostupné z: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool?countries=czech+republic%2Cindia>

Hofstede, G. (2005). *Kultury a organizace: Software lidské mysli*. Linde.

Hübschmannová, M. (2002). *Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit*. Univerzita Palackého v Olomouci.

Jakoubek, M. (2008). *Cikáni a etnicita*. Triton.

- Kajanová, A., & Urban, D. (2015). Romská minorita v historických souvislostech. In A. Kajanová, N. Brandová, T. Koutská, D. Kroupová, L. Lidová, T. Mrhálek, S. Ondrášek, Š. Tovt & D. Urban (Eds.), *(Ne)rovnosti v romských rodinách* (s. 24-29). Nakladatelství Lidové noviny.
- Kaleja, M. (2009). Psychosociální paradigmaty romské rodiny aneb to, co ještě o romské rodině nevíme. In M. Kaleja & J. Knejp (Eds.), *Mluvme o Romech. Aven vakeras pal o Roma* (s. 101-108). Ostravská univerzita.
- Kaleja, M., & Knejp, J. (2009). Exkurz do historie Romů na území českých a slovenských zemí do roku 1945. In M. Kaleja & J. Knejp (Eds.), *Mluvme o Romech. Aven vakeras pal o Roma* (s. 21-33). Ostravská univerzita.
- Kohoutek, R. (1998). *Základy sociální psychologie*. Akademické nakladatelství CERM.
- Kučerová, S. (1996). *Člověk, hodnoty, výchova*. ManaCon.
- Lacková, E. (2015). *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Triáda.
- Lidová, L., Urban, D., Kroupová, D., & Tovt, Š. (2015). Postavení romské ženy v rodině a společnosti v minulosti a dnes. In A. Kajanová, N. Brandová, T. Koutská, D. Kroupová, L. Lidová, T. Mrhálek, S. Ondrášek, Š. Tovt & D. Urban (Eds.), *(Ne)rovnosti v romských rodinách* (s. 43-59). Nakladatelství Lidové noviny.
- Mannheim, K. (1952). *Essays on the Sociology of Knowledge*. Routledge & Kegan Paul.
- Nakonečný, M. (2000). *Lidské emoce*. Academia.
- Nečas, C. (1999). *Romové v České republice včera a dnes*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Němec, J., Gulová, L., & Štěpařová, E. (1989). Buďte rádi, že máte chytré ženy aneb Romská žena v zrcadle vyprávění. *Mnohohlasem – Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Dostupné z:
https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/haskova_krizkova_linkova_-_mnohohlasem.pdf
- Pavelčíková, N. (2012). Historie Romů v českých zemích. In M. Kaleja (Ed.), *Romové – otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. Ostravská univerzita.

- Podsedníková, K. (2013). *Životní hodnoty české společnosti optikou Schwartzovy metody* [Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze]. Digitální repozitář Univerzity Karlovy. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/53805?show=full>
- Raudenská, P. (2018). Čeho si Češi váží a jaké hodnoty dnes preferují. In J. Pospíšilová & E. Krulichová (Eds.), *Jak se žije Čechům v současné Evropě?* (s. 13–36). Academia.
- Rokeach, M. (1973). *Nature of Human Values*. The Free Press.
- Rot, N. (1968). *Socijalna psihologija*. Rad.
- Řeháková, B. (2005). *Measuring Value Orientations with the Use of S.H. Schwartz's Value Portraits*. Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/measuring-value-orientations-use-sh-schwartzs-value-portraits>
- Říčan, P. (2006). *Cesta životem*. Portál
- Schwartz, S. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1987). Toward A Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 262-264. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>
- Schwartz, S. H. & Sagie, G. (2000). Value consensus and importance: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 465-497. <https://doi.org/10.1177/0022022100031004003>
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*(25), 1-65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Schwartz, S. H. (2006). Basic Human Values: An Overview. *The Hebrew University of Jerusalem*.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1994). Values and Personality. *European Journal of Personality* 8(3), 163-181. <https://doi.org/10.1002/per.2410080303>
- Schwartz, S. H., Breyer, B., & Danner, D. (2015). *Human Values Scale (ESS)*. <https://doi.org/10.6102/zis234>
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a

different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>

Schwartz, S. H., & Rubel, T. (2005). Pohlavní rozdíly v hodnotových prioritách: Mezikulturní a multimetodní studie. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010-1028. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.6.1010>

Spousta, V. (1995). *Krása, umění a výchova*. Masarykova univerzita v Brně.

Strmiska, Z. (2017). Orientace hodnotová. *Sociologická encyklopedie*. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Orientace_hodnotov%C3%A1

Tóth-Nagy, G., Utasi, A., Neumanné, V. I., & Sebestyén, V. (2023). Data-driven supporting of Schwartz attitude model for a deeper understanding of sustainability awareness in Eastern European countries. *Environmental and Sustainability Indicators* 17. <https://doi.org/10.1016/j.indic.2023.100226>

Trivedi, S. K. & Petková, A. P. (2021). Women Entrepreneur Journeys from Poverty to Emancipation. *Journal of Management Inquiry* 31(4), 358-385. <https://doi.org/10.1177/10564926211017667>

Žlnayová, E. (1996). Postavenie a úloha ženy – matky a muža - otca v rómskej rodine. *Romano Džaniben* 3(1), 29-41. Dostupné z: <https://www.dzaniben.cz/files/7d435c779373802c08da59362a879a87.pdf>